

HANDEL MED KVINNER

Kandidatnr: 304

Veiledere: Anne Hellum og Ragnhild Hennum

Leveringsfrist: 09.05.2005

Til sammen 15368 ord

08.05.2005

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING	1
1.1	PROBLEMSTILLING OG TEMA	1
1.2	AVGRENSNING	2
1.3	AVGRENSNING MOT ANDRE AKTUELLE STRAFFEBUD VEDRØRENDE KVINNEHANDEL	4
1.4	METODE OG RETTSKILDER	4
1.5	DEN VIDERE FREMSTILLING	7
2	BAKGRUNN	9
2.1	HISTORISK	9
2.2	FRA "HVIT SLAVEHANDEL" TIL MODERNE SLAVERI	10
2.3	KVINNEHANDEL SOM SYMPTOM	12
3	MENNESKEHANDEL SETT I PERSPEKTIV	14
3.1	BEGREPENE MENNESKESMUGLING OG MENNESKEHANDEL	14
3.2	SKILLE MENNESKEHANDEL OG PROSTITUSJON?	15
4	INTERNASJONALT UTGANGSPUNKT	17
4.1	INTERNASJONAL RETTSLIG UTVIKLING	17
4.2	PALERMOPROTOKOLLEN	19
4.2.1	INNLEDNING	19
4.2.2	ARTIKKEL 3	19
4.2.3	ARTIKKEL 4	23
4.2.4	ARTIKKEL 5 OG ARTIKKEL 9	23

4.2.5	ARTIKKEL 6 OG ARTIKKEL 7	23
4.2.6	OPPSUMMERING	23
5 KRIMINALISERING AV TRAFFICKING I NORGE		25
<hr/>		
5.1	INNLEDNING	25
5.2	"SLAVERIBESTEMMELSEN" I TIDLIGERE STRAFFELOVEN § 224	25
5.3	TILLEMPNING AV "HALLIKBESTEMMELSEN" I STRAFFELOVEN § 202	26
6 STRAFFELOVEN § 224 FØRSTE LEDD		30
<hr/>		
6.1	STRAFFELOVEN § 224	30
6.2	PRESISERING OG AVGRENSNING	31
6.3	BESTEMMELSENS INNHOLD OG REKKEVIDDE	32
6.4	MIDLER	33
6.4.1	"VOLD"	33
6.4.2	"TRUSLER"	35
6.4.3	"MISBRUK AV SÅRBAR SITUASJON"	36
6.4.4	EKSEMPLIFISERING: "FANGE BAK ÅPNE DØRER?"	39
6.4.5	"STOCKHOLMSYNDROMET"	40
6.4.6	"ANNEN UTILBØRLIG ATFERD"	41
6.5	HANDLING	42
6.5.1	"UTNYTTER"	42
6.5.2	"FORLEDER"	43
6.6	FORMÅL	44
6.6.1	"PROSTITUSJON"	44
6.6.2	"ANDRE SEKSUELLE FORMÅL"	45
6.7	SAMTYKKE	45
6.8	DE LEGE FERENDA- SIGNALEFFEKTEN	46
7 SAMMENFATNING		49
<hr/>		

1 Innledning

1.1 Problemstilling og tema

Problemstillingen i denne oppgaven er: hva er gjeldende nasjonal rett vedrørende handel med kvinner? Gjeldende rett er sett i sammenheng med internasjonal rett samt belyst med en dom fra Trondheim tingrett.

Trafficking er et samlebegrep som betegner internasjonal handel med mennesker.

Problemet er komplekst og komplisert sett i forhold til et rettslig perspektiv, menneskerettigheter, globalisering, politikk, økonomi, likestilling og ikke minst etikk.

Internasjonal handel med mennesker er et økende problem i verden. FN anslår at 4 millioner mennesker er ofre for menneskehandel årlig, og det antas at samlet fortjeneste i trafficking er mellom 35 og 50 milliarder kroner i året.¹ Bare narkotikatraffikk og illegal våpenhandel er større.²

Menneskehandel er stadig et tema i massemedia og i den offentlige debatt. Økt bevissthet med hensyn til problemet er en positiv konsekvens av at temaet har fått økt oppmerksomhet og prioritet både internasjonalt og nasjonalt. Som fenomen er trafficking urovekkende, kynisk og ytterst krenkende for de individer som er involvert. ”Alle” tar avstand fra handel med mennesker som kjennetegnes av utnyttelse, tvang og vold. At slaveriet ble opphevet i 1865 er feil; menneskehandel og slaveri er i rask vekst over hele verden.

Selv om det er behagelig å forestille seg at slaveriet hørte hjemme i det 19. århundre, er det i dag umulig å lukke øynene for det stadig økende antall ofre for trafficking, som kan betraktes som det 21. århundrets slaver.³

Menneskehandel kan omfatte alt fra seksuell utnyttelse til utnyttelse av arbeidskraft under vilkår som minner om slaveri. Både globalisering og moderne teknikk har dessuten medført nye muligheter og problemer. Statistikk og tall etterlyses ofte i

¹ FN anslår at denne typen handel har et omfang på mellom 5 og 7 milliarder amerikanske dollar i året.

² IOM (International Organization for Migration)

³ Bales, Kevin: Disposable people. New slavery in the global economy.

offentlige diskusjoner. Det er vanskelig å få mer nøyaktig kunnskap om problemet da menneskehandelen av en rekke årsaker er lukket for ”utenforstående”.

For å belyse hvor bunnløs kynismen som styrer handelen er, kan man ha ofre hentet av menneskehandlere etter flomkatastrofen i Asia friskt i minne.⁴

Men som sagt trenger vi ikke gå til fjerne breddegrader for å finne markedet for trafficking. Norge, i første rekke et av mange mottakerland, er en del av dette markedet. Man kan ikke fornekte at noe av ansvaret faktisk ligger der markedet er. Det er en sammenheng mellom tilbud og etterspørsel, også i denne form for ”handel”.

1.2 Avgrensning

Det må presiseres at formålet med avhandlingen ikke er å gi en uttømmende fremstilling av temaet menneskehandel i internasjonal og nasjonal rett. Jeg vil fokusere på rettstilstanden i Norge, men siden menneskehandel er et globalt fenomen samt en grenseoverskridende virksomhet, kan man ikke unngå å vise til opplysninger og eksempler fra land utenfor Norge.

Begrepet ”trafficking”, som er den engelske/internasjonale betegnelse, vil på norsk kalles kvinnehandel. Ordene vil anvendes synonymt videre i fremstillingen.

Videre vil jeg vise til definisjonen av handel med mennesker i Palermoprotokollen (2000)⁵, som Norge har ratifisert, og legge denne til grunn videre. En nærmere gjennomgang av denne foreligger i punkt 4.2.

Som en følge av sammenhengen mellom fattigdom, vold og trafficking har hiv/aids-epidemien blitt forsterket. Jeg avgrenser mot å behandle problemer i forhold til hiv/aids-epidemien i denne fremstillingen.

Den såkalte hallikparagrafen i straffeloven § 202 vil ikke bli behandlet i sin helhet. Bestemmelsen vil i den grad det er relevant for å belyse forholdet til straffeloven § 224 behandles.

⁴ www.webavisen.no/nyheter/2005

⁵ Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations Convention against Transnational organized crime, 2000.

Etter en samlet vurdering har regjeringen, på grunnlag av en rapport⁶ som sammenligner erfaringer fra Sverige og Nederland med hensyn til handel med seksuelle tjenester, besluttet at kjøp av seksuelle tjenester ikke skal kriminaliseres utover det som følger av dagens lovverk.⁷ Det anbefales at utfordringene vedrørende prostitusjon må løses med sosialpolitiske virkemidler fremfor stafferettslige. Fordi spørsmålet om kriminalisering av handel med kvinner og spørsmålet om kriminalisering av kjøp av seksuelle tjenester er to ulike problemstillinger i norsk rett, velger jeg å avgrense mot å behandle argumenter for og imot kriminalisering av prostitusjon.

I avsnitt 3.2 tar jeg for meg forholdet mellom begrepene menneskehandel og prostitusjon. Det essensielle i denne fremstillingen vil være kvinnehandel og utnyttelse i forhold til prostitusjon. Både i straffeloven §224 første ledd og Palermoprotokollen artikkel 3a er utnyttelse i prostitusjon uttrykkelig nevnt som en av formene for utnyttelse i menneskehandel.

Menneskesmugling vil kun bli behandlet i den grad det er nødvendig for å fremme forståelsen av begrepet menneskehandel. Forholdet mellom begrepene menneskehandel og menneskesmugling vil drøftes i fremstillingens punkt 3.1. Ellers velger jeg kun å behandle handel med kvinner med hovedvekt på kvinnehandel i forhold til seksuell utnyttelse, først og fremst prostitusjon.

Etter fremstillingens ordlyd vil handel med barn falle utenfor denne fremstillingen. Med barn menes her en person under 18 år, jf. straffeloven § 224 tredje ledd.

Med begrepet ”prostitusjon” menes kjøp og salg av seksuelle tjenester som involverer minst to parter: en kjøper og en selger. Videre er betalingen/vederlaget et absolutt vilkår for den seksuelle ytelsen. Straffeloven § 202 tredje ledd inneholder en legaldefinisjon av ordet ”prostitusjon” som lyder slik: ”Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.”

Årsaken til at jeg velger denne avgrensningen er at mye trekker i retning av at trafficking og prostitusjon må sees i sammenheng. Dette vil utredes nærmere i punkt 3.2. Dessuten er en slik avgrensning nødvendig for å avgrense fokus i oppgaven.

Temaet er meget vidt og omfattende. Omfanget av oppgaven tilsier at alle interessante

⁶ Rapport avgitt 8.oktober 2004: Justisdepartementet:

http://odin.dep.no/jd/norsk/dok/andre_dok/rapporter/012101-990544/dok-bn.html

⁷ <http://www.dep.no/jd/norsk/aktuelt/nyheter/012101-210084/dok-bn.html>

problemstillinger verken kan nevnes eller behandles. Videre er det avgrenset mot andre aktuelle straffebud som i realiteten kan anvendes på fenomenet handel med kvinner.

1.3 Avgrensning mot andre aktuelle straffebud vedrørende kvinnehandel.

Det finnes flere straffebud som kan anvendes på trafficking. Straffeloven § 203 forbyr kjøp av seksuelle tjenester av personer under 18 år. I tillegg til nevnte straffeloven § 202 ("hallikparagrafen") kan straffelovens bestemmelser om legemskrenkelser (§§ 228, 229 og 231), tvang (§ 222), frihetsberøvelse (§ 223) og trusler (§ 227) eventuelt ramme alle ledd og aktører ved menneskehandel. Etter straffeloven § 225 er slaveri regulert.

Bestemmelsen hjemler at det er straffbart å bringe en annen i "Trældom" (første ledd), drive med slavehandel eller transport av slaver (andre ledd) eller å inngå forbund med det formål å utføre handlingene § 225 beskriver (tredje ledd). Denne bestemmelsen vil sannsynligvis være aktuell ved organisert hallikvirksomhet der en kvinne er fratatt kontrollen over sin egen tilværelse og sine inntekter. Tilfeller hvor en kvinne over tid og til nærmest enhver tid styres og kontrolleres av bakmenn, er meget aktuelt som et tilfelle som kan rammes av gjerningsbeskrivelsen.

Bestemmelser i kapittel 19 om seksualforbrytelser i straffeloven kan også komme til anvendelse. Eksempelvis kan bestemmelsene om voldtekt (§ 192), seksuell handling med noen som ikke har samtykket (§200), eller seksuell omgang ved misbruk av overmaktsforhold (§§ 193 og 194) anvendes. Bestemmelsen i § 204 om pornografi kan også være aktuell vedrørende tilfeller hvor det er tale om menneskehandel. Ulike bestemmelser i Utlendingsloven og Arbeidsmiljøloven kan også anvendes.

1.4 Metode og rettskilder

Siden emnet først de senere år har fått økt oppmerksomhet, finnes det begrenset med rettskilder på området. Dessuten blir materiale og rettskilder på området raskt erstattet og er utsatt for stadige forandringer.

Videre er det en kjensgjerning at det eksisterer svært lite statistikk og kvantitative tall på området. Mangelen på empiriske data kan skyldes at trafficking er en lyssky virksomhet, samt at mørketallene er store og oppdagelsesrisikoen lav.

Metoden som anvendes, er ordinær rettskildelære. Jeg anvender blant annet lov, forarbeider, rettspraksis, teori og rapporter nasjonalt og til dels internasjonalt.

Norge er medlem av FN, og dette medfører at vi er bundet av ulike konvensjoner. Det meste materialet finnes på Internett, for eksempel rapporter fra FN, IOM og Europol.

FNs konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet, protokoll for å forebygge, bekjempe og straffe menneskehandel er inngått i 2000. Til denne fantes en spesiell tilleggsprotokoll som særlig behandlet trafficking: Palermoprotokollen.

Norge har ratifisert denne, og ved lovendring 7.juli 2003 ble straffeloven § 224 endret i samsvar med den definisjon konvensjonen gir av begrepet menneskehandel.

Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven) av 22 .mai 1902 nr.10 §224 og forarbeidene til denne: Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) og Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) vil være viktige rettskilder nasjonalt.

Videre er rettssaken fra Oslo tingrett 15. februar i år en rettskilde. Åtte menn ble dømt i norgeshistoriens hittil mest omfattende menneskehandelsak⁸. For øvrig ble dommen avsagt etter den ”gamle” § 224, ”slaveribestemmelsen”, i straffeloven. Dette kan svekke dommens vekt som rettskildefaktor i denne fremstillingen. Se avsnitt 5.2 om tillem্পningen av denne bestemmelsen. Det var meget interessant og til stor nytte at jeg hadde anledning til å være til stede i Oslo tingrett og følge deler av rettssaken.

I dommen avsagt 1. april 2005 vedrørende trafficking i Trondheim tingrett⁹ ble resultatet det motsatte. To menn var her siktet for handel med kvinner og barn fra Estland. De tiltalte ble frikjent for menneskehandel, men dømt for hallikvirksomhet. Denne dommen vil her være mest relevant som rettskilde, da den er avsagt etter straffeloven § 224. At dommen er anket, vil redusere dens rettskildemessige vekt.

I Svea hovrätts dom av 23. juni 2003 ble det avsagt en dom for trafficking.

¹⁰Hovedgjerningsmannen, kalt ”Ludvig”, ble idømt 12 års fengsel. Under

⁸ Oslo Tingrett, 15.02.2005, saksnummer: 04-037017MED-OTIR/03

⁹ Trondheim Tingrett, 01.04.2005, saksnummer: 05-011620MED-TRON

¹⁰ Målnummer: B 2831-03

etterforskningen av traffickingsaken i Oslo tingrett kom det frem at svensk politi etterforsket en tilsvarende sak, nemlig saken hvor ”Ludvig” var tiltalt. Etter utstrakt samarbeid mellom politiet i begge land er de sentrale vitnene avhørt begge steder. ”Ludvig” har forklart seg i saken i Oslo tingrett om at han har kjennskap til flere av de øvrige i saken her. I de fornærmedes forklaringer fremstår ”Ludvig” også som sentral. Under forklaringene fremgikk det at mye tyder på at de tiltalte kan tilhøre et organisert kriminelt miljø.¹¹ Både i traffickingdommen fra Oslo tingrett og i traffickingdommen fra Svea hovrätt fremstår ”Ludvig” som en av hovedmennene øverst i et slags ”hierarki”. ”Ludvig” har vært sentral i organisering av prostitusjon i Norge, og dermed kan dommen være verdt å se hen til. Dommen er rettskraftig.

Regjeringens handlingsplan mot handel med kvinner og barn 2003-2005 (Justis- og politidepartementet)¹² er en meget viktig del av et internasjonalt arbeid som i flere år har hatt som formål å bekjempe menneskehandel generelt og handel med kvinner og barn spesielt.¹³ Denne er i samsvar med at Palermoprotokollen i artikkel 9 pålegger statspartene å komme med omfattende handlingsplaner¹⁴ for å forebygge og nedkjempe handel med kvinner og barn på en effektiv måte. Handlingsplanen er delt inn i fem pilarer for å fremme tiltak for å nå målet om å redusere menneskehandel.

Handlingsplanens fem pilarer er:

- 1) Ofrene for menneskehandel skal få beskyttelse og hjelp.
- 2) Rekruttering av kvinner og barn skal forebygges gjennom bistandshjelp i opprinnelsesland.
- 3) Menneskehandel skal forebygges ved å bidra til å begrense etterspørselen som skaper marked for handel.

¹¹ 04-037017MED-OTIR/03 s. 21

¹² <http://www.dep.no/filarkiv/201132/Menneskehandel.pdf>

¹³ Handlingsplanen mot handel mot kvinner og barn (2003-2005) ble lansert 12. februar 2003 og gjelder i tre år, til 30. desember 2005.

100 millioner kroner er øremerket for å forebygge og bekjempe menneskehandel i Norge samt i andre land.

¹⁴ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s.149

- 4) Arbeidet med å avdekke og straffeforfølge saker der kvinner og barn har vært offer for menneskehandel, skal bli styrket.
- 5) Kunnskap og samarbeid for å innfri handlingsplanens intensjoner skal bli styrket.

Et koordinert samarbeid på tvers av ulike sektorer både nasjonalt og internasjonalt fremheves i Regjeringens handlingsplan mot handel med kvinner og barn. I gjennomføringen av handlingsplanen er ni departementer, underliggende etater og frivillige organisasjoner engasjert for å gjennomføre tiltakene. Som en konsekvens av planen har straffeloven § 224 blitt til, og videre har politiet prioritert arbeidet med å etterforske, avdekke og straffeforfølge i saker vedrørende handel med kvinner. Av handlingsplanen følger det at handel med kvinner innebærer grove krenkelser av menneskerettighetene. Videre fremhever planen at handel med kvinner er en alvorlig form for profittmotivert og organisert kriminalitet som truer samfunnsordenen samt demokratiske verdier.

1.5 Den videre fremstilling

I kapittel 2 vil jeg si noe om den historiske utviklingen samt tre hovedperspektiver om staters måte å regulere prostitusjon på. Med hensyn til å sette handel med kvinner i perspektiv er utviklingen fra ”hvit slavehandel” til moderne slavehandel og noen av aspektene vedrørende årsaker til kvinnehandel fremstilt.

Videre tar jeg for meg menneskehandel sett i forhold til menneskesmugling og prostitusjon i kapittel 3. Begrepene er så nært sammenknyttet at det kan det være nyttig å fremstille begrepene i sammenheng for å se betydningen av disse.

I kapittel 4 viser jeg den internasjonale utviklingen. Siden Norge har ratifisert Palermoprotokollen, vil denne være sentral.

Kapittel 5 er en nødvendig bakgrunn for å forstå dagens kriminalisering av handel med mennesker nasjonalt. Hva som har blitt foretatt av endringer som forløp til dagens gjeldende rett, blir behandlet.

Kjernen i oppgaven, straffeloven § 224 første ledd litra a, er behandlet i kapittel 6. Her vil tolkningen av de objektive vilkårene i gjerningsbeskrivelsen være det essensielle. De kompliserte sidene ved bestemmelsene er i første rekke de vage og skjønnsmessige begrepene samt de rettslige standardene.

Til slutt vil jeg i kapittel 7 skrive en sammenfatning vedrørende dagens rettstilstand og en oppsummering av fremstillingen.

2 Bakgrunn

2.1 Historisk

Historisk sett kan man si kampen mot slaveriet er den eldste menneskerettsbevegelsen vi har, med røtter tilbake til 1787. Senere skapte den franske revolusjonen idealet om likhet, frihet og brorskap, og den første erklæringen om kvinners rettigheter ble til.

Det vokste frem en anerkjennelse om at vi er grunnleggende fri som mennesker, og at man ikke kan verken selges eller kjøpes som en annen handelsvare. På slutten av 1800-tallet ble begrepet trafficking først nevnt i den internasjonale debatten om prostitusjon.

Abolisjonistbevegelsen kalte internasjonal handel med prostituerte for ”handel med hvite slaver”. Den Internasjonale Abolisjonistiske Federationen, som ble stiftet i 1875, mente at den statlige registrering og kontroll av prostituerte understøttet, og til og med fremmet, handel med prostituerte. Det ble forbud mot å verve piker under 21 år til usedelige handlinger både i England og andre europeiske land. Etter hvert ble reglementeringssystemet avskaffet i de fleste land, men arbeidet med å avskaffe prostitusjonen fortsatte.¹⁵ Kjønnshandel og prostitusjon er ikke nye fenomener.

Reguleringen av kvinnehandel, internasjonalt og nasjonalt, har vanligvis vært knyttet til prostitusjon. Man kan se staters måte å regulere prostitusjon fra tre hovedperspektiver; prohibisjonisme, abolisjonisme og regulasjonisme.

Systemer som kriminaliserer prostitusjon, kalles prohibisjonistiske. Både klient, selger og tredjemenn er dermed kriminelle. At prostitusjon er umoralsk, er det essensielle her. I praksis er det kvinnen, den prostituerte, som i hovedsak straffes. Håndhevelse av loven kan innebære alt fra bot til dødsstraff. Eksempler på land hvor prohibisjonisme eksisterer, er Afghanistan, Iran, Kina og USA.

Abolisjonismen kriminaliserer ikke prostitusjon i seg selv, men tredjepartene. Halliker, bordelleiere, menneskehandlere og annet som fremmer prostitusjon, straffes. Kvinnen avkriminaliseres da hun anses som et ”offer”, og fordi man vil unngå å skremme kvinnene under jorden. Dette synet ble dominerende på slutten av det 19. århundret. I Vest-Europa er ulike abolisjonistiske systemer vanlige. Eksempler på land med abolisjonistiske systemer er Frankrike, Italia, Storbritannia og Norge. I Sverige er systemet en blanding av prohibisjonisme og abolisjonisme.

¹⁵ Månsson 1996 s.66

Det tredje systemet er regulasjonisme. Her tillates prostitusjon innenfor visse rammer. Prostitusjon anses fra offentlig synsvinkel som et ”nødvendig onde”, og under klassisk regulasjonisme vil det være straffbart å ikke følge de aktuelle reguleringene. Eksempelvis vil man tillate ”lovlig” bordellvirksomhet. Her kan det være krav om at kvinnene må registrere seg, gjennomgå helsekontroller, eller at prostitusjonen må finne sted på visse steder og til bestemte tider. Regulasjonisme var hyppigst av de nevnte varianter inntil slutten av 1800-tallet og eksisterer fremdeles. Eksempler på land hvor systemet er aktuelt, er Hellas, Nederland og Tyskland.¹⁶

2.2 Fra ”hvit slavehandel” til moderne slaveri.

På grunn av forskjeller både geografisk og ideologisk er en enhetlig definisjon av begrepet hvit slavehandel vanskelig å frembringe. På slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet ble begrepet hvit slavehandel brukt for å referere til trafficking av kvinner fra land i Øst- og Vest-Europa, til migrasjon over landegrensene eller til andre kontinenter for å jobbe i sexmarkedet. Feminister som Josephine Butler bragte begrepet ”hvit slavehandel” inn i den internasjonale debatt. I 1904 ble den første internasjonale overenskomsten mot utnyttelse av kvinner og barn i prostitusjon undertegnet av 12 land, deriblant Norge, på grunnlag av fenomenet hvit slavehandel.¹⁷ Begrepet er definert i norsk nettleksikon som ”organisert virksomhet som består i å lokke unge kvinner til utlandet for rekruttering til bordeller”¹⁸. Bekjempelsen av hvit slavehandel ble innledet på 1880-tallet og fortsatt av Folkeforbundet og FNs rådgivende organ: Internationel Bureau for the Suppression of Traffic in Persons i London. Dagens kvinnehandel skiller seg fra den hvite slavehandelen. Først og fremst er dagens offer for moderne slaveri kvinner fra land i Øst- og Sentral Europa, Afrika, Mellom-og Sør-Amerika og Asia hvor det forekommer handel innenfor og mellom de nevnte områder samt til USA, Vest-Europa osv. Begrepet ”svart slavehandel” anvendes om

¹⁶ Smette, Den seksuelle slavestand? -ein rapport om kundar i prostitusjon
Strandberg, Mellan tvång och fri vilja

¹⁷ Penn state rapport

¹⁸ www.caplex.no

denne handelen med kvinner.¹⁹ Den største forskjellen fra hvit slavehandel er at i dagens handel kommer kvinnene *fra* den tredje verden og ikke fra Europa.

Innen internasjonal prostitusjonsforskning nevnes tre migrasjonsbølger fra den tredje verden til Europa i forhold til kjønnshandel²⁰: asiatiske kvinner, søramerikanske kvinner samt afrikanske kvinner. Som en fjerde bølge må også Sentral- og Østeuropeiske kvinner nevnes.

At handelen med kvinner har endret retning, kan rapporten *Crossing Borders* om utenlandske prostituerte og menneskehandel i Norge sies å underbygge.²¹ Rapporten har kartlagt antall prostituerte i Oslo og utarbeidet den første statistiske undersøkelsen av prostituerte i Norge. Et av hovedresultatene var at i oktober 2003 var det ca. 600 prostituerte i Oslo. Av disse var 2/3 utenlandske. Blant de utenlandske prostituerte var den største gruppen fra Asia og den nest største gruppen var fra Sentral- og Øst-Europa. Allikevel er markedet i så stor endring at tallfestingen fra FAFOs beregninger til en viss grad er foreldet.

Årsoversikter fra ProSentret viser at ProSentrets klientmasse i 2004 var på 885 utenlandske kvinner i prostitusjon fra 50 ulike land. Sammenligner man endringene fra 2003 til 2004, har afrikanske kvinner økt mest i 2004. Mens ProSentret møtte kun 2 nigerianske kvinner i 2003, møtte de 128 i 2004. Imidlertid er fremdeles øst- og sentraleuropeere den største gruppen med totalt 358 brukere i 2004. Videre var det 154 brukere fra Asia, 116 brukere fra Sør-Amerika samt 45 brukere fra Europa ellers. Årsoversikten fra ProSentret viser at antallet utenlandske brukere i 2001 var 161, mens antallet utenlandske brukere i 2004 var 885. Prosentvis utgjorde den utenlandske prostitusjonen i Norge i 2001 19%, mens prosentandelen utenlandske prostituerte i 2004 var 63%. Tallene er hentet utelukkende fra ProSentrets klientmasse, og man kan ikke hevde tallene er representative for det totale prostitusjonsbildet i Norge. Allikevel er disse tallene en indikator på at antallet utenlandske prostituerte har økt. Mer empiriske data vil være nødvendig for å underbygge og bekrefte dette. Ser man utviklingen av prostitusjon i Norge i et lengre perspektiv, kan man si at for 100 år siden anslår man at antallet prostituerte var rundt 6000 bare i Oslo. I dag er tallet anslått å være mellom

¹⁹ Månsson, s.8

²⁰ Månsson, s.58

²¹ Fafø rapport 426 av Anette Brunovskis og Guri Tyldum: <http://www.fafø.no/pub/rapp/426/index.htm>

1500 og 1700. Selv om dette kan se ut som en positiv utvikling, er den betydelige økningen i antallet utenlandske prostituerte de seneste årene meget bekymringsverdig.

2.3 Kvinnehandel som symptom

Man kan stille spørsmål om den globale ulikheten har et kjønn. En feminisering av fattigdommen og sosial ulikhet gjør kvinnehandel til et ekspansivt område. Det viser seg at i en verden der marked og markedstenkning dominerer, kommer kvinner særlig dårlig ut. Mye tyder på at handel med kvinner er en del av en systematisk urett som blir begått mot kvinner over hele verden *fordi* de er kvinner.

Økt fattigdom og større ulikhet økonomisk, med bakgrunn i en endring av mange lands økonomiske konfliktbilder og markedsøkonomi, er sannsynligvis noen av hovedårsakene til at trafficking har økt. Det er en stor forskjell i den økonomiske, politiske og sosiale situasjonen i eksempelvis det rike Vest-Europa og naboland i øst og sør samt land i den tredje verden.

I forhold til risiko og økt tilgjengelighet kan manglende mulighet til legal arbeidsmigrasjon sett i sammenheng med restriktiv asyl- og flyktningpolitikk spille en viktig rolle.²² I rike land ser det ut til at globalisering av kapital aksepteres, men ikke globalisering av mennesker. Grensene stenges for mennesker, men kapitalen skal flyte fritt. Friere kapitalflyt over landegrensene reduserer ikke forskjellene i verden, snarere tvert imot. Forskjellene øker mellom den fattige og den rike verden.²³

Mangel på likestilling og utdanning, samt utviklingen av turistindustrien med organisert kommersiell seksuell utnyttelse som en integrert del, er andre vesentlige faktorer. Handel med kvinner ser ut til å ha blitt en industri som utnytter fattigdom og økonomisk krise i landene kvinnene kommer fra. Den stadig økende etterspørselen²⁴ etter kvinner i prostitusjon i rike mottakerland som for eksempel Norge, bidrar ytterligere til at kvinnehandelen ekspanderer. Kvinner er dessuten meget usynlige i globaliseringsprosessen og fremstår oftest som offer eller bundet til ”det lokale” eller

²² IOM 2005

²³ FNs Milleniumsplan for bekjempelse av fattigdom 2000

²⁴ ProSentret, se årsoversikt over antall brukere med resultater fra 2001-2004: www.prosentret.no

spesifikke steder. Dermed fremstår kvinner sjelden som aktører.²⁵ Et fellestrekk for kvinner i rike og fattige land er imidlertid at de må arbeide og motta lønn for å kunne overleve. Dermed er alle kvinner en del av samme kjønnede arbeidsdeling. Når man ser de åpenbare forskjellene i forutsetninger og levesett mellom kvinner i ulike deler av verden, er det lettere å forstå at kvinner er villige til å ta en risiko for å forbedre livsvilkår, forsørge familien samt søke lykken i et annet land.

Bidragsfaktorer til trafficking er en globalisert verden, konkurranse og konsumisme på et kynisk nivå. Det er en sammenheng mellom det nye slaveriet og trekk ved den ”moderne” verdensøkonomien. Utenlandsk kapital beveger seg raskt dit arbeidskraften er billigst. Globalisering og marginalisering bidrar til ekstrem fattigdom og sosial oppløsning som gir grobunn for blant annet kvinnehandel.²⁶

²⁵Hartsock, Nancy, Seminar 2003: ”Feminist perspectives on global economic and political systems and women’s struggle for global justice”

²⁶ Bales, Kevin : Disposable people. New slavery in the global economy.

3 Menneskehandel sett i perspektiv.

3.1 Begrepene menneskesmugling og menneskehandel

Begrepene menneskesmugling og menneskehandel overlapper hverandre. Det har vært en tendens til å oppfatte menneskesmugling og trafficking som to sider av samme sak.²⁷

Begge begrepene tolkes da i retning av at begge handlingene refererer til organisert illegal immigrasjon til et land. I tillegg til Palermoprotokollen ble det også vedtatt en tilleggsprotokoll til CATOC om menneskesmugling.²⁸

Menneskesmuglingsprotokollen og Palermoprotokollen skiller mellom disse to begrepene. Skillet mellom menneskesmugling og menneskehandel trekkes ved formålet med handlingene.

Ifølge artikkel 3 i menneskesmuglingsprotokollen innebærer smugling av innvandrere å bevirke, for direkte eller indirekte å oppnå en økonomisk eller annen materiell fordel, en persons ulovlige innreise til en statspart som personen ikke er statsborger av eller bor fast i. Ved menneskesmugling er formålet å transportere mennesker ulovlig over landegrenser. Denne transporten er noe den som blir transportert, ønsker. Det er uten betydning hva personen skal gjøre i mottakerlandet.²⁹ Her er det ikke nødvendigvis et element av utnyttelse.

Ifølge artikkel 3 i Palermoprotokollen er formålet ved menneskehandel å utnytte personen når vedkommende kommer til mottakerlandet. Her vil elementet at mennesker trues, tvinges eller lures inn i situasjoner der de utnyttes seksuelt, økonomisk eller på andre måter, være avgjørende. Menneskesmugling og menneskehandel kan være del av organisert kriminalitet, men behøver ikke være det.

De to tilleggsprotokollene til CATOC skiller de to begrepene ved å definere menneskesmugling som en krenkelse mot en stat, mens menneskehandel regnes som en kriminell handling begått mot et individ. Muligheten til å få et arbeid og lønn samt at muligheten til legal migrasjon ikke eksisterer, er strukturelle årsaker som ligger til grunn i begge tilfeller.³⁰

²⁷ Renland, 2001 s.6 og 9

²⁸ Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplement to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 2000

²⁹ Ot. prp. nr. 62 (2002-2003) s. 48

³⁰ Sandvik, s. 76-77

3.2 Skille menneskehandel og prostitusjon?

Det har vært en tendens til å se trafficking som et relativt isolert problem, som kun i begrenset grad sees i sammenheng med prostitusjon. På begynnelsen av 1900-tallet var feminister enige om at prostitusjon og menneskehandel var tett sammenknyttet. Med den seksuelle revolusjonen på 1960- og 1970-tallet ble menns seksuelle ønsker og behov normalisert, og dermed var det ikke lenger enighet om at prostitusjon var utnyttelse av kvinner. Begrepet sexarbeider /sexworker skal ha blitt introdusert av Carol Leigh alias Scarlot Harlot for ca .25 år siden. Anvendelsen av begrepet uttrykker et ønske om respekt fra samfunnet blant annet ved at seksuell tjenesteyting skal anses som arbeid.³¹ De senere årene har tendensen vært en økt bruk av begrepet sexarbeider som synonymt med begrepet prostituert.³² At det er en menneskerett å *få* selge sin kropp, er det essensielle i dette synet. I opposisjon til dette står synet at det er en menneskerett å få beskyttelse mot å behøve å selge sin kropp. Land har svært forskjellig og ideologisk uforenlig tilnæringsmåte i forhold til prostitusjon. Dessuten ser det ut til at tendensen de siste årene er at konflikten mellom disse synene blir stadig mer markant. I Norge er prostitusjon lovlig. Det er ikke forbudt å selge sex, og det er ikke forbudt å kjøpe sex fra personer over 18 år. Imidlertid er det forbudt å kjøpe seksuelle tjenester av personer under 18 år, jf. straffeloven § 203. Videre er det ulovlig å fremme andres prostitusjon, såkalt hallikvirksomhet, jf. straffeloven § 202 første ledd. Som illustrasjon på hvor forskjellig tilnærming ulike land har, kan nevnes Sverige og Australia som eksempler. Sverige kriminaliserte kjøp av seksuelle tjenester i 1999.³³ Den svenske regjeringen har tydelig markert, både nasjonalt og internasjonalt, at kvinner ikke skal betraktes som en handelsvare som kan selges og kjøpes. Som eneste land i verden har Sverige vedtatt en slik radikal lov på området. Australia har legalisert prostitusjon, og et av de største bordellene her har blitt børsnotert.³⁴

³¹ The International Union of Sex Workers, www.iusw.org

³² <http://www.dep.no/jd/norsk/publ/rapporter/012101-990544>

³³ Lag(1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster

Å kjøpe, eller forsøke å kjøpe seksuelle tjenester, er siden 1 januar 1999 en kriminell handling i Sverige. Prostitusjon blir etter dette synet ansett som en del av menns vold mot kvinner.

³⁴ Bordellet The Daily Planet i Melbourne ble børsnotert i 2003: Melbourne Brothels-Daily Planet:

Etter en tolkning av Palermoprotokollen artikkel 3a kan man vanskelig se på prostitusjon og kvinnehandel som to atskilte fenomener. Her anerkjennes det at en stor del av menneskehandelens formål er prostitusjon og andre former for seksuell utnyttning. Den norske straffebestemmelsen om menneskehandel, §224 i straffeloven, implementerer prostitusjon som et av alternativene for menneskehandel i paragrafens litra a: ”prostitusjon eller andre seksuelle formål”. Også i regjeringens handlingsplan mot handel mot kvinner og barn (2003-2005) heter det at det er hovedsakelig handel med kvinner og mindreårige som utnyttes i prostitusjon eller for andre seksuelle formål, som forekommer i Norge.

Da opp imot 90%³⁵ av alle offer for trafficking ender opp i prostitusjon, må man kunne si at traffickingproblemet også er et prostitusjonsproblem. I rapporten ”Crossing Borders” (2003) er et av hovedfunnene at det er svært vanskelig å trekke klare grenser mellom prostitusjon og menneskehandel der det er bakmenn og halliker involvert. Kvinner som av ulike grunner har valgt å gå inn i prostitusjon, kan like fullt bli utnyttet og dermed ofre for kvinnehandel. Ser man dette i sammenheng med overnevnte opplysninger om økningen i antall utenlandske prostituerte som er registrert, er det mest sannsynlig at de fleste kvinner som er offer for trafficking til Norge, også havner i prostitusjon.

Konklusjonen er at begrepene prostitusjon og menneskehandel er nært sammenknyttet. Man kan ikke se fenomenene uavhengig av hverandre, siden de fleste kvinner som er utsatt for menneskehandel til Norge også havner i prostitusjon. Sammenhengen mellom kvinnehandel og prostitusjon er klar.

<http://www.dailyplanet.com.au/>

³⁵ Marianne Eriksson (Medlem av Europaparlamentet for Sverige (1995-2004))

4 Internasjonalt utgangspunkt

4.1 Internasjonal rettslig utvikling

Innen FN har arbeidet med å bekjempe trafficking pågått i lang tid. I Verdenserklæringen fra 1948 er det uttrykt at ulike former for slaveri er et brudd på menneskerettighetene.³⁶ De forente nasjoners internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) og De forente nasjoners internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP), begge av 16. desember 1966, innebærer videre juridiske forpliktelser for tilsluttede stater. Statene har rapporteringsplikt til internasjonale organer. Hovedeksempelet på rapportbehandling er den som skjer i menneskerettskomiteen ifølge SP art. 40. Formålet med rapportbehandlingen er å få frem den rettslige og faktiske stilling i landet. Utgangspunktet er landenes myndigheters egne fremstillinger ved at denne underlegges en uavhengig internasjonal gransking.

Etter konvensjonene er statenes primære forpliktelse å "sikre" rettighetene der de har myndighet, jf. for eksempel SP artikkel 2 (1) og ØSK artikkel 2(2). Rettslig og faktisk er den nasjonale gjennomføring helt avgjørende for de internasjonale menneskerettigheter.

De viktigste universelle rettighetene og forbudene som er nedfelt i de overnevnte instrumentene, er blant annet forbudet mot slaveri, diskrimineringsforbudet, retten til liv og personlig sikkerhet, retten til utdanning samt retten til rettferdige og gode arbeidsvilkår.

FN-konvensjonen om "The Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others" fra 1949 er i tillegg til Palermoprotokollen den eneste bindende internasjonale konvensjonen som retter seg mot handel med kvinner. Hovedfokus i konvensjonen er imidlertid prostitusjon. Konvensjonen skiller ikke mellom tvungen og frivillig prostitusjon. Av artikkel 1 i konvensjonen

³⁶ Møse, 2002 s. 38-39: Verdenserklæringen av 1948 er ikke rettslig bindende, men har hatt en meget stor betydning politisk og moralsk. Det er omstridt hvorvidt og i hvilken utstrekning erklæringen sett i lys av senere utvikling har fått en rettslig karakter. Siden Norge har tiltrådt praktisk talt alle menneskerettighetskonvensjonene utarbeidet etter Verdenserklæringen, vil ikke spørsmålet være spesielt viktig i forhold til norsk praksis.

fremkommer det abolisjonistiske utgangspunktet. Artikkel 1 forbyr prostitusjon, selv med samtykke fra den prostituerte.

1949-konvensjonen anvendes sjelden i praksis. Mye av årsaken til det kan være at få land har tilsluttet seg, samt at konvensjonens formål er uklart. Konvensjonen skiller ikke klart mellom begrepene kvinnehandel og prostitusjon og inneholder ingen definisjon av ”kvinnehandel”.³⁷

I 1979 kom Kvinnekonvensjonen (CEDAW)³⁸, Konvensjonen om å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner. Norge ratifiserte denne i 1981. Per 18. mars 2005 har 180 land tiltrådt konvensjonen.³⁹ Av artikkel 6 fremgår det at konvensjonsstatene skal treffe alle tjenlige tiltak, herunder tiltak i lovs form, for å gjøre slutt på enhver form for handel med kvinner og utnyttelse av kvinneprostitusjon. Gjennomføringsplikten etter artikkel 6 er både en plikt til å forebygge situasjoner som innebærer risiko, straffe handlinger av kriminell art samt drive rehabilitering og støtte offer som er utsatt for kvinnehandel.⁴⁰ For å styrke kvinnekonvensjonens stilling vedtok FNs generalforsamling en deklarasjon om avskaffelse av vold mot kvinner i 1993.⁴¹

Beijing-plattformen fra 1995 omtaler handel med kvinner og prostitusjon under punktet ”Vold mot kvinner”. Planen er imidlertid verken rettslig eller finansielt bindende på nasjonalt nivå, men den er politisk bindende.

³⁷ Sandvik, 2003

³⁸ Vedtatt ved resolusjon 34/180, 18. desember 1979. Trådte i kraft 3. september 1981

³⁹ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/states.htm>

⁴⁰ For en dypere rettslig forståelse av artikkel 6 se: Sandvik, Kristin Bergtora ”Handel med kvinner som menneskerettighetsbrudd”

⁴¹ Resolusjon 48/104, desember 1993

4.2 Palermoprotokollen

4.2.1 Innledning

FN-konvensjonen mot Grenseoverskridende Organisert Kriminalitet (CATOC) og tilleggsprotokollen om menneskehandel: Palermoprotokollen, ble vedtatt i desember 2000. Konvensjonen trådte i kraft i 2003 og ble samme år ratifisert av Norge.⁴² Av Palermoprotokollen artikkel 1 fremgår det at protokollen utfyller CATOC.

Formålet med Palermoprotokollen er i henhold til artikkel 2 å forebygge og bekjempe menneskehandel, spesielt handel med kvinner og barn (litra a), å beskytte og bistå ofrene for handelen med full respekt for deres menneskelige rettigheter (litra b), samt tilrettelegge for samarbeid mellom konvensjonspartene (litra c).⁴³ Protokollen etablerer et juridisk samarbeid over landegrensener og møter den globale menneskehandelen med en global reaksjon. Spesielt av artikkel 10 fremgår det at et organisert samarbeid mellom politi, frivillige organisasjoner, immigrasjonsmyndigheter med mer er ønskelig.

4.2.2 Artikkel 3

Palermoprotokollens artikkel 3 bokstav a inneholder den første harmoniserende og utdypende definisjonen av menneskehandel. FNs medlemsstater har dermed for første gang kommet overens om en entydig og felles definisjon av protokollens mest kontroversielle aspekt. En definisjon som beskytter samtlige offer for menneskehandel er et resultat av lange forhandlinger hvor opprinnelses-, transitt- og mottakerland fra hele verden har vært representert. At det er innført en felles definisjon, vil sannsynligvis forenkle det internasjonale samarbeidet og medvirke til en harmonisering av de ulike lands lovverk.

⁴² Per mars 2005 hadde 102 land ratifisert konvensjonen, mens 147 land hadde signert.

http://www.unodc.org/unodc/crime_cicp_signatures.html

⁴³ Ot. prp.nr . 62 (2002-2003) s.145

Definisjonen lyder slik:

- a) «handel med mennesker»: rekruttering, transport, overføring, husing eller mottak av personer, ved hjelp av trusler om bruk av vold eller bruk av vold eller andre former for tvang, av bortføring, av bedrageri, av forledelse, av misbruk av myndighet eller av sårbar stilling eller av å gi eller å motta betaling eller fordeler for å oppnå samtykke fra en person som har kontroll over en annen person, med sikte på utnytting. Utnytting skal som et minimum omfatte utnytting av andres prostitusjon eller andre former for seksuell utnytting, tvangsarbeid eller tvangstjenester, slaveri eller slaverilignende praksis, trelldom eller fjerning av organer,⁴⁴

Definisjonen er vid og kjønnsnøytral, men protokollens tittel⁴⁵ trekker frem kvinner som egen gruppe. Selv om prostitusjon og seksuell utbytting nevnes, forbyr ikke bruk av prostituertes tjenester. Av artikkelen fremgår det at en stor del av formålet med kvinnehandelen er prostitusjon og annen seksuell utnytting. Dermed er det naturlig å tolke bestemmelsen slik at kvinnehandel og utbytting av prostitusjon ikke kan skilles. Det fremgår klart at kvinner som er utsatt for denne handelen, ikke er kriminelle, men *ofre* for en kriminell handling. Etter definisjonen sikres også ofre for menneskehandel at de ikke må bære bevisbyrden.

Beskrivelsen av hvem som er kriminell etter bestemmelsen, omfatter den som utnytter andre ved vold, tvang, bortføring, bedrageri, forledelse eller misbruk av myndighet. Andre mindre eksplisitte gjerninger som misbruk av sårbar stilling omfattes også av gjerningsbeskrivelsen. Det er en vid definisjon av hvem som kan være gjerningsperson.

⁴⁴ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s.145

⁴⁵ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 144: ”Protokoll for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn, som supplerer de forente nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet.”

”Nøkkelelementet” i definisjonen er at mennesker utnyttes. I begrepet ”utnytte” ligger det at gjerningspersonen bruker en annen person for å oppnå en fordel selv. Det kan være snakk om en økonomisk eller ikke-økonomisk fordel. Eksempel på sistnevnte kan være status, tjenester eller annet med nytteverdi. Er noen av de nevnte tvangsmidlene i artikkel 3 anvendt, vil utnyttelse foreligge. Det er det at mennesker utnyttes, snarere enn at de flyttes over landegrenser, som er det vesentlige.

Videre er det uten betydning om offeret for menneskehandel kan bevise tvang eller ikke. Det følger av Palermoprotokollen artikkel 3 a og artikkel 3 b at alle ofre for menneskehandel er beskyttet.

Artikkel 3 b lyder som følger:

- b) samtykke fra et offer for handel med mennesker til den tilsiktede utnyttingen nevnt i bokstav a) i denne artikkel skal være uten betydning der noen av midlene nevnt i bokstav a) er brukt,⁴⁶

Det er uten betydning etter denne bestemmelsen hvorvidt offeret for menneskehandel har gitt sitt samtykke eller ei. Foreligger det utnyttelse ved de overnevnte tvangsmidlene eller misbruk av sårbar stilling, vil samtykke fra offeret være irrelevant.

Ved spørsmålet om samtykke er det i hovedsak to syn som gjør seg gjeldende.

På den ene siden er synet at trafficking ikke har noe med samtykke å gjøre. For å illustrere dette synet kan det nevnes at et samtykke kan ha vært der i begynnelsen, men siden blitt forvandlet til en tvangsmessig situasjon. En kvinne kan for eksempel bli lurt og utnyttet og dermed havne i en tvangsmessig situasjon.

På den andre siden er meningen at en slik formulering gjør at selve definisjonen av menneskehandel blir motsetningsfylt. Man kan ikke samtykke til tvangsmessige metoder og handlinger som forekommer her. Det ligger i sakens natur.

⁴⁶ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s.145-146

Det er det sistnevnte synet som er nedfelt i artikkel 3b i Palermoprotokollen. Det fremgår klart at selv om kvinnen har gitt sitt samtykke eller har blitt overtalt i en sårbar situasjon, kan hun være utsatt for menneskehandel.

Sett i sammenheng med at kvinner utsatt for utnyttelse i forbindelse med menneskehandel anses som ofre, og siden samtykke er irrelevant, er det et signal i retning av at statene er innstilt på å beskytte kvinnene rettslig.

Man kan stille spørsmål om man skal sondre mellom frivillig og tvangsmessig prostitusjon. De overnevnte syn på trafficking og samtykke ligner de to hovedperspektivene som gjør seg gjeldende vedrørende spørsmålet om prostitusjon er et fritt valg eller ikke. På den ene siden er synet at prostitusjon er en menneskerett. Her knyttes ikke prostitusjon til trafficking. Her oppstilles et skille mellom frivillig prostitusjon og tvangsmessig prostitusjon. Innen dette synet mener noen at prostitusjon må betraktes som et yrke. For eksempel Nederland har legalisert og regulert prostitusjon i tråd med synet om at ikke all prostitusjon er vold. På den andre siden ser man på prostitusjon som vold mot kvinner. Man ser prostitusjon i sammenheng med trafficking. Videre skiller man ikke mellom tvungen og frivillig prostitusjon. Den svenske loven om sexkjøp er en konsekvens av dette synet. Det finnes mellomposisjoner og en rekke nyanser, men de store hovedlinjene er fremstilt over. Den internasjonale diskusjonen vedrørende temaet kan dermed føre til at fortolkningen av Palermoprotokollen vil lede til ulikt resultat. Avgjørende for tolkningsresultatet er standpunktet man har vedrørende eksistensen av et skille mellom tvangsmessig prostitusjon og frivillig prostitusjon. I Palermoprotokollen foreligger det ikke noen oppdeling av frivillig og tvangsmessig prostitusjon. Denne oppdelingen internasjonalt er ikke i tråd med Palermoprotokollen. Forståelsen av tvang i protokollen kan tolkes i retning av at de strukturelle årsakene med hensyn til at kvinner i realiteten ikke har et fritt valg dersom de er ofre for kvinnehandel inkorporeres. Dette er i samsvar med at kvinnekonvensjonen i fortalen påpeker at diskrimineringen av kvinner er strukturell. De ulike syn vedrørende det overnevnte skille kan føre til uenighet og være av betydning med hensyn til vurderingen av vekten protokollene har, samt være avgjørende for tolkningen.

4.2.3 Artikkel 4

Av artikkel 4 fremgår det at bruksområdet for protokollen er grenseoverskridende straffbare handlinger. Det innebærer etter ordlyden at to eller flere land er involvert i handlingene. Videre må handlingene være utført som en del av organisert kriminalitet. Uttrykket ”organisert kriminell gruppe” er nærmere definert i CATOC artikkel 2 a.

4.2.4 Artikkel 5 og artikkel 9

Artikkel 5 i Palermoprotokollen forplikter statene til å kriminalisere handlingene som er beskrevet i artikkel 3, når handlingen er begått forsettlig (artikkel 5 nr.1). Forsøk (artikkel 5 nr. 2 a) og medvirkning (artikkel 5 nr. 2 b) skal rammes. Dessuten rammes det å organisere eller instruere andre til å begå handlinger nevnt i artikkel 3 (artikkel 5 nr.2 c). I artikkel 9 nr. 5 ber FN de enkelte land om å styrke lovgivningen og andre vern. Dette er et viktig element for å bekjempe etterspørselen som er en årsak til forskjellige typer utnyttelse av kvinner.

4.2.5 Artikkel 6 og artikkel 7

I artikkel 6 kreves det at landene skal hjelpe kvinner som har vært utsatt for menneskehandel, og tilby dem blant annet medisinsk og psykologisk hjelp. Artikkel 7 krever at de også skal tilgodese ofrenes sikkerhet og sørge for midlertidig eller varig opphold i mottakerlandet når det anses som hensiktsmessig.

4.2.6 Oppsummering

I dette kapittelet har de viktigste internasjonale folkerettslige instrumenter og konvensjoner som er relevant i forhold til temaet handel med kvinner blitt presentert. Palermoprotokollen har blitt introdusert og fremstilt, og som en historisk meget viktig avtale er denne et stort skritt i retning av å fremme menneskerettigheter. Videre setter Palermoprotokollen spesielt handelen med kvinner og barn i fokus, og den etablerer blant annet et juridisk samarbeid internasjonalt. At protokollen legger til rette for

samarbeid mellom konvensjonspartene, bidrar til et globalt språk og samarbeid som er nødvendig for å fremme harmoniseringen av den regionale lovgivningen. Ved å erkjenne i definisjonen at trafficking av alle ofre som blir utnyttet i henhold til Palermoprotokollen omfattes, vil en harmonisering i de enkelte lovverk være mulig. Spesielt vil fremstillingen av artikkel 3a og artikkel 3b i protokollen være grunnleggende for den videre drøftelsen, siden Norge ved ratifiseringen forpliktet seg til å følge opp offer for menneskehandel i tråd med Palermoprotokollen.

5 Kriminalisering av trafficking i Norge

5.1 Innledning

Som en konsekvens av at Norge ratifiserte Palermoprotokollen, forpliktet det til kriminalisering av menneskehandel, jf. overnevnte punkt 3.2. Bestemmelsen i straffeloven § 224 er plassert i kapittel 21 i straffeloven om ”Forbrydelser mod den personlige Frihed” og trådte i kraft 4 juli 2003. Mest karakteristisk for menneskehandel er frarøvelse av ofrenes frihet til å bestemme over sitt eget liv. Handel med mennesker innebærer alvorlige krenkelser av fornærmedes personlige integritet og frihet.

5.2 ”Slaveribestemmelsen” i tidligere straffeloven § 224

I dette avsnittet vil bakgrunnen for at ikke den allerede eksisterende bestemmelsen i straffeloven § 224 var tilstrekkelig til å oppfylle forpliktelsene som følger av Palermoprotokollen, behandles. Av forarbeidene⁴⁷ følger det at behovet for et eget straffebud var til stede da det kunne tenkes forhold som faller inn under Palermoprotokollens artikkel 3, men som verken var dekket av ”den gamle” straffelovens § 224 eller av andre straffebud i norsk rett. Spesielt fremheves det i forarbeidene at det gjaldt ved tvangsarbeid eller fjerning av organer hvor den det gjelder er forledet, men hvor bedrageribestemmelsen ikke er oppfylt fordi det ikke foreligger noe økonomisk tap. Det samme kan gjelde hvis en person utnytter en annens vanskelige livssituasjon uten at det er tvang i lovens forstand. Menneskehandel som har til formål å utnytte en annens arbeidskraft som ikke kan betegnes som slaveri, gikk ikke inn under bestemmelsen.

Den tidligere ”slaveribestemmelsen” i straffeloven lød slik:

§ 224. Med Fængsel indtil 10 Aar straffes den, som ved Magt, Trusel eller underfundig Adfærd ulovlig bringer nogen i sin eller en andens Vold i Hensig at hensætte ham i hjælpeløs Tilstand eller fremmed Krigstjeneste eller i Fangenskab eller anden Afhængighed i et fremmed land eller for

⁴⁷ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 59

utugtigt Øiemed at føre ham til et fremmed Land, eller som medvirker hertil.

Selv om en rekke bestemmelser i straffeloven kunne ramme mange av handlingene som omfattes av definisjonen av menneskehandel i Palermoprotokollen, var det behov for en lovendring og et eget straffebud om menneskehandel. Visse forhold som faller inn under Palermoprotokollen artikkel 3, var som nevnt ikke dekket av noe norsk straffebud.

Å samle alt i ett straffebud fører til et mer oversiktlig regelverk. Forholdet til de andre nordiske landene og en harmonisering er et argument i samme retning. Da både Danmark og Sverige har egne straffebud om menneskehandel, vil det kunne se ut som om Norge ikke har kriminalisert menneskehandel dersom det ikke finnes et eget straffebud. Den gamle bestemmelsen hadde til formål å dekke hvit slavehandel, derunder bortføring av kvinner til bordeller i fremmede land.⁴⁸ Innholdet i en ny bestemmelse var nødvendig for å dekke menneskehandelen slik den faktisk arter seg i dag. En mer moderne ordlyd var en positiv konsekvens av lovendringen.

Med tanke på det internasjonale samarbeidet samt hensynet til harmonisering ved tolkningen, var det nye straffebudet nødvendig. Et eget straffebud om menneskehandel kan også føre til at det blir enklere å anvende i praksis samt at regelverket på området i større grad blir benyttet. Effektivitetshensyn er viktig i bekjempelsen av menneskehandel. Hensynet til at et straffebud på området gir en god signaleffekt samt at regelverket fremstår som mer ryddig, er også relevant. Alt i alt førte dette til at man valgte å innføre et nytt straffebud om menneskehandel.

5.3 Tillempning av "hallikbestemmelsen" i straffeloven § 202

For å belyse bakgrunnen til straffeloven § 224 om menneskehandel er det nødvendig å fremstille noe av utviklingen i forhold til straffeloven § 202. Da de to bestemmelsene dels kan overlape hverandre, samt at grensedragningen i praksis kan være uklar, vil bakgrunnen til straffeloven § 202 være nyttig for forståelsen av straffeloven § 224 om menneskehandel.

⁴⁸ NOU 2002:4, Kapittel 10: Bestemmelser i Straffeloven som ikke foreslås videreført.

I forbindelse med at det nye straffebudet vedrørende menneskehandel trådte i kraft i 2003, ble ”hallikbestemmelsen” forandret.

Straffeloven § 202 lød slik inntil juli 2003:

§ 202. Den som

- a) forleder noen til å drive med prostitusjon eller til å fortsette med det,
- b) fremmer eller utnytter andres prostitusjon, eller
- c) leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte,

straffes med bøter eller fengsel inntil 5 år.

Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.

Dagens bestemmelse lyder slik:

§ 202. Den som

- a) fremmer andres prostitusjon eller
 - b) leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte,
- straffes med bøter eller fengsel i inntil 5 år.

Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.

Her fremgår det av ordlyden at det å ”forlede” noen til å drive med prostitusjon eller til å ”fortsette med det” samt alternativet ”utnytte” andres prostitusjon, har blitt fjernet fra den tidligere hallikbestemmelsen. Disse begrepene ble i forbindelse med at straffeloven

§ 224 ble vedtatt, plassert i denne bestemmelsen om menneskehandel (se punkt 5.1). Bakgrunnen for denne endringen var å unngå en for stor grad av overlapping av de to bestemmelsene.

Alternativene i tidligere straffeloven §202 litra a som rammer det å forlede noen til å drive med eller fortsette med prostitusjon, samt alternativet i litra b som rammer det å utnytte andres prostitusjon, har ”gått tapt” i den ”gamle” hallikbestemmelsen.

Prostitusjon er uttrykkelig nevnt i straffeloven § 224 litra a for å tydeliggjøre dette.

De samme handlinger som er nevnt som eksempler på overtredelse av straffeloven § 202, vil dermed være straffbare etter straffeloven § 224 hvis utnyttelsen eller forledelsen har skjedd ved bruk av tvangsmidlene nevnt i straffeloven § 224 første ledd. Her kan det tenkes at en person lurer en kvinne til å tro hun skal få arbeid som servitør, for så å tvinge henne til å arbeide som prostituert.

I den tidligere hallikbestemmelsen var det å utnytte noen til prostitusjon sideordnet med det å fremme noens prostitusjon (se overnevnte bestemmelse i straffeloven § 202, første ledd litra b slik den lød frem til 04.07.2003). Det viktigste ved lovendringen 04.07.2003 var at straffebudet mot (blant annet) å utnytte noen til prostitusjon ble overført fra § 202 til § 224. En egen bestemmelse om menneskehandel ble til. Etter endringen vil fokus i straffeloven § 202 være det å ”fremme” andres prostitusjon. Bestemmelsen rammer den i seg selv straffrie handlingen prostitusjon. At prostitusjonen er frivillig, er uten betydning. Dette følger av ordlyden og forarbeidene.⁴⁹ Både den frivillige og den ”ikke fullt så frivillige” prostitusjon omfattes. Denne tolkningen er også i samsvar med dommen fra Trondheim tingrett 01.04.2005, se side 15. Straffeloven § 202 første ledd kan eksempelvis ramme den som påvirker noen til å prostituere seg, den som bevisst eller grovt uaktsomt leier ut rom til slik virksomhet, samt den som blir forsørget av en prostituert. Eksempelvis kan det å organisere sex-klubber der prostituerte deltar frivillig, eller mellommannsvirksomhet tenkes å gå innunder denne bestemmelsen. En person som sørger for å transportere prostituerte til stedet kundene er, samt sørger for at den prostituerte har en leilighet å jobbe fra, vil også bidra til at prostitusjon kan skje. Det å sørge for at den prostituerte overhodet har kunder, vil naturligvis også rammes av bestemmelsen. Straffeloven § 202 andre ledd kan ramme blant annet annonsering av seksuelle tjenester. Både halliker, bakmenn og følgelig den prostituerte selv rammes av

⁴⁹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 97

bestemmelsen. Det er videre straffbart å annonsere etter tjenester. Begrepet ” utvetydig” i bestemmelsens andre ledd vil ved tolkningen kunne skape avgrensingsproblemer ved eksempelvis annonsering av særlige former for massasje.

Sett i forhold til dagens bestemmelse i straffeloven § 224 er fokus i bestemmelsen om menneskehandel på det ulovlige ved å forlede noen eller det å utnytte andres prostitusjon. Man kan tenke seg kontaktbyråer som spesialiserer seg på å skaffe utenlandske kvinner til norske menn. Byrået skaffer en dame, man undertegner en kontrakt, og byrået ordner alle formaliteter. Her skal det mye til for at forholdet rammes av lovbestemmelsene om menneskehandel (straffeloven § 224) eller hallikvirksomhet (straffeloven § 202). Menneskehandel kan skje under dekke av kontaktformidling. Betalt kontaktformidling er ikke lovstridig. Her er det kontakt og ikke seksuelle tjenester som formidles. Tilfellet faller utenfor fordi det ikke er sex mot vederlag i et slikt tilfelle. Da det som nevnt i praksis kan være vanskelig å se forskjell på menneskehandel og hallikvirksomhet, vil det ved grensedragningen være viktig å fokusere på graden av utnyttelse og om offeret har anledning til å slutte når vedkommende selv ønsker det. Dette er illustrert i dommen avsagt i Trondheim tingrett. Her trekker retten frem at jentene i saken kunne avbryte oppholdet og reise hjem, samt at eventuell gjeld ville bli avskrevet.⁵⁰ Dermed kan forholdet nedsubsumeres til eventuelt å gå innunder hallikbestemmelsen i § 202 fremfor å rammes av bestemmelsen om menneskehandel i § 224.

⁵⁰ 05-011620MED-TRON s.18

6 Straffeloven § 224 første ledd

6.1 Straffeloven § 224

Bestemmelsen lyder slik:

§ 224. Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnytter en person til

- a) prostitusjon eller andre seksuelle formål,
- b) tvangsarbeid,
- c) krigstjeneste i fremmed land eller
- d) fjerning av vedkommendes organer,

eller som forleder en person til å la seg bruke til slike formål, straffes for menneskehandel med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som

- a) legger forholdene til rette for slik utnyttelse eller forledelse som nevnt i første ledd ved å anskaffe, transportere eller motta personen,
- b) på annen måte medvirker til utnyttelsen eller forledelsen, eller
- c) gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til utnyttelsen fra en person som har myndighet over den fornærmede, eller som mottar slik betaling eller annen fordel.

Den som begår en handling som nevnt i første eller annet ledd mot en person som er under 18 år, straffes uavhengig av om vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd er anvendt.

Grov menneskehandel straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på om den som ble utsatt for handlingen, var under 18 år, om det ble brukt grov vold eller tvang eller om handlingen ga betydelig utbytte.

6.2 Presisering og avgrensning

Problemstillingen her er hvorvidt noen ved vold, trusler, misbruk av sårbar stilling eller annen utilbørlig atferd utnytter eller forleder noen til å la seg bruke til prostitusjon, andre seksuelle formål. I denne fremstillingen vil kun straffeloven § 224 første ledd litra a behandles. Menneskehandel i forhold til tvangsarbeid § 224 første ledd litra b, krigstjeneste i fremmed land § 224 første ledd litra c og menneskehandel i forhold til å få tilgang til organene deres §224 førsteledd litra d samt § 224 annet ledd (medvirkning), tredje ledd (utnyttelse av personer under 18 år) og fjerde ledd (grov menneskehandel) vil ikke bli behandlet. Kjernen i problemstillingen og tidligere avgrensning, punkt 1.2, samt nødvendig avgrensning med hensyn til oppgavens omfang er avgjørende for hva jeg velger å behandle. Verken prosessuelle regler eller straffeutmåling vil bli behandlet.

Med hensyn til forståelsen og tolkningen av bestemmelsen er rettskildegrunnlaget begrenset. Ordlyden i straffeloven § 224 første ledd må tolkes ut fra de nevnte forarbeider (se punkt 1.3). Det varierer hvor stor vekt man bør legge på forarbeider. Da rettskildegrunnlaget for øvrig er spinkelt, vil forarbeidene ha en relativt stor vekt ved tolkningen her. Med hensyn til rettspraksis på området foreligger kun de to ovennevnte dommer. De to dommene er fra tingretten og må nødvendigvis tillegges mer vekt enn normalt da det ikke foreligger rettspraksis fra Høyesterett. Den første traffickingsaken fra Oslo tingrett 15. februar 2005, er avsagt under dissens. Dette kan eventuelt svekke vekten til en dom. Dommen er som nevnt avsagt etter den ”gamle” straffeloven § 224. Dette svekker relevansen og vekten her. Traffickingsak nummer to, fra 1 april 2005 i Trondheim tingrett, er enstemmig. At en dom er enstemmig, taler for å tillegge den mer vekt enn dommer hvor det foreligger dissens. Imidlertid vil argumentet om en dom er enstemmig eller ikke, ha større relevans og vekt dersom dommen er avsagt av Høyesterett. Foreløpig finnes ingen høyesterettsdommer på området. Videre er dommen fra Trondheim tingrett ikke rettskraftig. Dommen vil bli anket.⁵¹ Vekten svekkes som en følge av dette.

I utgangspunktet har juridisk teori liten vekt som rettskilde. Teori er vanligvis viktig i praksis når man tolker en bestemmelse, selv om man skal være forsiktig med å tillegge

⁵¹ Henviser til bekreftelse vedrørende anke i saken; aktor Kaia Strandjord, april 2005

den for mye vekt.⁵² Dersom det er lite forarbeider og få dommer, tillegges ofte teorien større vekt enn ved tilfeller hvor det eksisterer mange dommer og forarbeider. I dette tilfellet foreligger det ikke teori om tolkningen av bestemmelsen i straffeloven § 224. Vurderinger av om resultatet er rimelig og hensiktsmessig, kan som ellers ved tolkningen være et moment. Ved tolkningen av rettslige standarder som henviser til en moralsk vurdering, er det den alminnelige moraloppfatningen i samfunnet man må legge til grunn. Videre er formålet bak bestemmelsen en relevant rettskildefaktor. Her er formålet å verne og hjelpe offer for kvinnehandel slik at menneskerettighetene deres ivaretas. FNs definisjon og tolkning er av betydning og kan spesielt belyse ulikhet og nyanser i forhold til straffeloven §224. Palermoprotokollen er et tolkningsmoment i henhold til presumsjonsprinsippet. Etter presumsjonsprinsippet formodes intern rett å samsvare med folkeretten.⁵³ Det innebærer at dersom norske regler kan tolkes på flere måter, mens kun én samsvarer med folkeretten, vil denne tolkningen bli valgt. Av straffeloven § 1 andre ledd følger det at straffelovgivningen gjelder med de begrensninger som følger av overenskomst med fremmed stat (traktater og konvensjoner) eller av folkeretten for øvrig (folkerettslig sedvane).

6.3 Bestemmelsens innhold og rekkevidde

For at bestemmelsen i straffeloven § 224 skal komme til anvendelse, må straffbarhetsvilkårene være oppfylt. Lovprinsippet må være oppfylt, og ingen straffrihetsgrunner må foreligge.⁵⁴ Videre må gjerningsmannen ha utvist tilstrekkelig forsett (straffeloven § 40) og være tilregnelig.⁵⁵ Gjerningsmannen må ha forstått eller holdt det for overveiende sannsynlig at gjerningsbeskrivelsen er oppfylt på gjerningstidspunktet, i tillegg til at de objektive vilkårene i bestemmelsen må være oppfylt.⁵⁶ Bestemmelsen rammer den som får fordel ved å utnytte eller forlede noen til ett av de i a)-d) nevnte formål. Er den utnyttede 18 år eller eldre, jf. tredje ledd, kreves det at gjerningsmannen oppnår dette ved vold, trusler eller utilbørlig adferd.

⁵² Boe, 1996 s.284-290

⁵³ Møse, 2002 s.172

⁵⁴ Andenæs, 1999 s. 97-104 og s. 139-146

⁵⁵ Andenæs, 1999 s.193-197 og s. 263-285

⁵⁶ Andenæs, 1999 s. 197 flg

Etter straffeloven § 224 første ledd straffes ”simpel” menneskehandel med fengsel i inntil 5 år. ”Grov” menneskehandel straffes etter straffeloven § 224 fjerde ledd med fengsel i inntil 10 år. I denne avhandling vil kun det første alternativet være aktuelt, da det her er straffeloven § 224 første ledd om behandles.

Begrepet ”menneskehandel” er definert svært vidt i Palermoprotokollen artikkel 3a. Sett som en helhet rammer straffeloven § 224 alle ledd i menneskehandel. Det er ikke bare grenseoverskridende, organisert kriminalitet som rammes av bestemmelsen. Utnyttelse som forekommer i landet omfattes også. Avgjørende for straffbarheten er handlingens art og ikke hvor handlingen er begått. Den som faktisk står for utnyttelsen, rammes av bestemmelsen. Begrepet menneskehandel i Norge ser ut til å gå lenger enn den internasjonale definisjonen.

6.4 Midler

6.4.1 ”Vold”⁵⁷

Ordet ”vold” er et av de operative begreper i beskrivelsen av hvilke handlinger som objektivt sett er straffbare etter bestemmelsen. Bestemmelsen legger opp til en alternativ avgrensning av begrepene ”vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig adferd” ved utnyttelse av en person eller forledelse til prostitusjon, andre seksuelle formål eller tvangsarbeid i første ledd litra a og b. En eksakt definisjon av begrepet vold finnes ikke. Hva som er vold vil bero på en skjønnsmessig vurdering. Vold må tolkes etter de ordinære straffebestemmelsene om vold i straffeloven § 228. Etter straffeloven § 228 har lovbrøyteren utøvd vold, men ikke skadet forsettlig. Det kreves ikke at den fornærmede er påført skade eller smerte, siden bestemmelsen rammer utøvelse av vold i seg selv.

Bestemmelsen rammer den som ”øver Vold mod en andens Person eller paa anden Maade fornærmer ham paa Legeme”, jf. straffeloven § 228 første ledd. Spørsmålet er om gjerningspersonen har foretatt en kraftanvendelse av en slik styrke at det er naturlig

å betegne det som vold.⁵⁸ Etter rettspraksis⁵⁹ kreves det normalt en kraftanvendelse av en viss styrke.

Med hensyn til hva som er den nedre grensen for vold etter bestemmelsen om legemsfornærmelse i straffeloven § 228, skal det altså lite til etter rettspraksis før noe regnes som vold. I rettspraksis har det blitt ansett for straffbar vold å knipse noen på nesen. I Rt. 1985 s. 1395 beskrives vold som enhver kraftbruk mot en annen person bortsett fra åpenbare uvesentligheter. Dermed forligger det ikke noe krav om verken smerte, merke eller skade.

Å utøve fysisk maktbruk som slag og spark faller innunder begrepet. Ett slag eller spark er nok til at straffeloven § 228 er overtrådt. Videre eksemplifisert må det å klype, dytte, skalle, lugge, ta kvelertak eller riste noen med en viss kraft omfattes. At gjerningspersonen har vært i direkte kontakt med den fornærmede, kan ikke kreves. Handling som medfører vold, kan skje indirekte ved bruk av gjenstand. Det å kaste en gjenstand på noen eller å slå en person med et redskap er vold. Eksempler på gjenstander som kan tenkes anvendt ved utøvelse av vold, er kniv, flasker, knust glass eller annet. Noen grensetilfeller vedrørende den nedre grensen for vold er behandlet i Rt. 1988 s. 922 og 1991 s. 1135. Er handlingen krenkende, kan den anses som vold selv ved liten voldsomhet.⁶⁰ Omstendighetene rundt handlingen kan videre være et moment av betydning i vurderingen.

Aktuelt etter alternativet ”paa anden Maade fornærmer ham paa legeme” kan omfatte for eksempel å kysse noen mot vedkommendes vilje eller det å spytte noen i ansiktet. Alternativet er ikke anvendt ofte i praksis. Det er den nedre grensen for vold etter straffeloven § 228 som er relevant og avgjørende for om gjerningsbeskrivelsen er oppfylt.

I traffickingdommen fra Oslo tingrett er det på side 39 beskrevet at tiltalte slo en av de fornærmede kvinnene (Nadia) gjentatte ganger over hele kroppen og i ansiktet. På side 41 i dommen fremkommer det at en annen av de fornærmede kvinnene (Julia) ble ”grundig banket opp”. Deretter stumpet tiltalte en brennende sigarett på låret hennes og tiltalte henne slag med knyttet neve over hele kroppen. Dagen etter ble hun ”tildelt slag

⁵⁸ Slettan og Øie, s.391

⁵⁹ Rt.1971 s. 882

⁶⁰ Slettan og Øie, s.391-392

under bena med en stokk og på kroppen av en kleshenger mot flere steder på kroppen”. Alt er klare eksempler på vold. Det er åpenbart at tilfeller etter straffeloven §§ 229 og 231 omfattes. Fordi skyldkravet er forsett, rammes ikke rene uhell, jf. straffeloven § 40.

6.4.2 ”Trusler”

Begrepet ”trusler” må tolkes med utgangspunkt i straffeloven § 227. Bestemmelsen ivaretar den psykiske integritet. Bestemmelsen rammer den som ”i Ord eller Handling truer med et straffbart Foretagende, der kan medføre høiere Straf end 1 Aars Hefte eller 6 Maaneders Fængsel, under saadanne Omstændigheder, at Truselen er skikket til at fremkalde alvorlig Frygt, eller som medvirker til saadan Trusel.”

Det må trues med en straffbar handling med strafferamme over 6 måneders fengsel.

Bestemmelsen rammer ikke enhver trussel. Å true med en ordinær legemsfornærmelse etter straffeloven § 228 første ledd rammes ikke. Trusselen må etter ordlyden være skikket til å fremkalle alvorlig frykt. Vurderingen er konkret i den enkelte sak.

Det kreves ikke at det trues med noen konkret straffbar handling.⁶¹ Det er heller ikke noe krav etter bestemmelsen at trusselen benyttes som et middel for å oppnå noe.

Videre kan det ikke være et krav at fornærmede faktisk har følt frykt.⁶² Trusselen må objektivt sett være ”skikket til” å fremkalle alvorlig frykt. At trusselen objektivt sett er egnet til å fremkalle frykt, må være tilstrekkelig. Vurderingen må foretas på grunnlag av trusselens innhold i forhold til omstendighetene den er fremsatt under. Det er ikke avgjørende at en modigere person ikke hadde blitt skremt.⁶³

Trusselen må være registrert av mottageren. En trussel kan også fremsettes i handling. Her kan man tenke seg at gjerningsmannen lager tegn eller lignende. Det kan heller ikke være et vilkår at den som kommer med trusler, selv utfører handlingen vedkommende viser til. Etter rettspraksis er det ikke et krav at trusselen er fremsatt direkte overfor personen den straffbare handlingen skal gå ut over.⁶⁴ Med hensyn til vilkåret ”alvorlig Frygt”⁶⁵ er det ikke noe krav om at frykten må rette seg mot liv eller helse. Her kan en

⁶¹ Rt. 1996 s. 226

⁶² Rt. 1981 s. 970

⁶³ Innst. O. VI (1889) s.23

⁶⁴ Rt. 1984 s. 1197

⁶⁵ Rt. 1991 s. 919 og Rt. 1994 s. 1604

trussel om falsk anklage omfattes av bestemmelsen. Gjerningsmannen må ha regnet det som sikkert eller overveiende sannsynlig at trusselen var egnet til å skape frykt, jf. straffeloven § 40. Vurderingen er konkret i den enkelte sak.

6.4.3 "Misbruk av sårbar situasjon"

Vilkåret "misbruk av sårbar situasjon" innebærer at det må foreligge utnyttelse av en persons sårbare situasjon til prostitusjon, andre seksuelle formål eller tvangsarbeid. Av forarbeidene⁶⁶ følger det at med begrepet "misbruk av sårbar situasjon" menes det å utnytte situasjoner der det ikke foreligger noe reelt og akseptabelt valg for den det gjelder, annet enn å underkaste seg "handlerne". En helhetsvurdering i det konkrete tilfellet må være hensiktsmessig sett i forhold til formålet: å beskytte ofrene. Dette er i samsvar med Palermoprotokollen.

Eksempelvis kan prostituerte lett tenkes å være i en sårbar stilling og bli utnyttet.

Spesielt kan det være aktuelt hvor prostituerte kvinner mer eller mindre ufrivillig bryter utlendingslovens bestemmelser om oppholdstillatelse. Her kan man tenke seg at vedkommende reiser uten oppholdstillatelse eller oversitter visumfrister.

Det finnes tilfeller i praksis hvor rekrutteringen av prostituerte til kvinnehandel skjer på asylmottak.⁶⁷ Kvinnene er her ekstra sårbare og redde. Videre kjenner de ingen, de kan ikke språket, og mange kommer fra en kultur hvor det er vanlig at mannen bestemmer. Når menn presser eller utnytter kvinner som er usikre samt er i en vanskelig situasjon på denne måten, må det være sannsynlig at de ved misbruk av sårbar situasjon utnytter en person til prostitusjon eller andre seksuelle formål.

Videre nevner forarbeidene et eksempel som omfattes: at en kvinne står i fare for å bli kastet ut fra sitt hjem hvor hun bor med sin mor og sine barn. Kvinnen har ikke fast arbeid, og det er ikke utsikter til arbeid i området hun bor. Videre har hun fått vite at hun vil bli fratatt barna dersom hun mister leiligheten. Her kan kvinnen tenkes å få et tilbud om at en person vil betale husleie mot at hun arbeider på bordell i utlandet.

Grensetilfeller med hensyn til hva som kan betraktes som "sårbar situasjon", er eksempelvis kvinner som kommer fra land med store samfunnsmessige forskjeller samt er svært fattige sammenlignet med Norge. Spørsmålet er om en slik strukturell sårbarhet

⁶⁶ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 97

⁶⁷ Aftenposten, april 2005

kan være et moment i en helhetsvurdering. Gode grunner taler for å tolke ”misbruk av sårbar situasjon” videre enn tilfeller av fysisk vold, tvang og trusler. Man kan ikke se hvert enkelt moment isolert. Med bakgrunn i forarbeidene om hva som er ”et reelt og akseptabelt valg” i forhold til å underkaste seg gjerningsmannen, må den *reelle* situasjonen og helheten være avgjørende i bedømmelsen av om menneskehandel har funnet sted. Begrepet ”sårbar” er vagt sett i henhold til en språklig forståelse. Det er opp til domstolene å foreta den nærmere grensedragningen i forhold til tolkningen av begrepet.

I dommen fra Trondheim tingrett tolkes loven slik at det ikke foreligger misbruk av en kvinnes sårbare situasjon ved ”at man forespør, gir korrekt informasjon og deretter høster økonomisk fortjeneste av at hun selv velger å prostituere seg”⁶⁸.

At jentene kom fra fattige og vanskelige kår og ikke så andre muligheter enn å prostituere seg, blir av retten oppfattet som en strukturell sårbarhet. Det fremgår ikke at dette ikke rammes.

Videre ytrer tingretten at kvinnene tok beslutningen om å prostituere seg ”i full frivillighet.” Hva som menes med begrepet ”full frivillighet”, er ikke klart.

Det er vanskelig å forstå hva retten har ment her, da samtykke i henhold til artikkel 3b i Palermoprotokollen er irrelevant, samt at straffeloven § 224 omfatter både frivillig- og tvangsprostituasjon.⁶⁹

Videre uttaler tingretten i dommen på side 18 at jentene ”foretrakk tilværelsen som prostituert i Trondheim fremfor situasjonen de levde under i Estland”. Det ovennevnte må ses i sammenheng med at kvinnenes situasjon blir beskrevet på side 15 i rettsavgjørelsen. Her beskrives bakgrunnen som ”mer eller mindre utholdelig fattigdom, eventuelt i kombinasjon med personlige motsetninger til omsorgspersoner etc.”. Ser man det i sammenheng med at kvinnene fikk utbetalt kun 1/3 av inntektene fra egen prostituasjon⁷⁰, vil elementet av sårbarhet forsterkes ytterligere.

Videre sammenligner Trondheim tingrett det å være prostituert med å det å jobbe som bussjåfør for å begrunne at arbeidsforholdene til kvinnene som her prostituerte seg ”ikke

⁶⁸ 05-011620MED-TRON s.16

⁶⁹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s.61

⁷⁰ 05-011620MED-TRON s.19

er verre enn det som er høyst vanlig i andre bransjer”⁷¹. Videre på side 17 i dommen heter det: ”Man ”må” utføre jobben på tilvist arbeidssted. Bussjåfører ”må gi fra seg” billettavgene. Videre uttaler retten at lønnen kan være på akkordbasis, samt at også akkordlønn utbetales porsjonsvis.” Her tolker retten prostitusjon og kvinnenes arbeidsforhold på lik linje med en hvilken som helst annen bransje med ”normale” arbeidsforhold og betingelser. Retten mener her at prostitusjon er et arbeid.

I Rt 1999 s.763 er spørsmålet om en mannlig prostituert ved sin prostitusjonsvirksomhet i forhold til utlendingsloven har drevet arbeid. I dommen nevner retten prostitusjon som et eksempel på virksomhet som er uønsket ellet gjenstand for sosial fordømmelse.

I norsk rett er ikke prostitusjon ansett for å være et ”arbeid”. Prostitusjon er verken skattemessig regulert eller underlagt de samme arbeidsrettslige betingelsene som arbeidsforhold i andre bransjer. Man må tolke begrepet sett i lys av sammenhengen i lovverket ellers. Dette er også fremhevet i dommen på side 765. Heller ikke i henhold til internasjonale konvensjoner er det holdepunkter for å betegne prostitusjon som arbeid. Siden prostitusjon verken dekkes av lovverkets arbeidsrettslige betingelser og reguleringer eller annet, kan det ytterligere være et argument i retning av at utnytting ved en persons sårbare situasjon kan være tilfelle ved for eksempel økonomisk utnytting. Alt er relativt, også hva som må tolkes som misbruk av sårbar situasjon. Ved tolkningen av dette begrepet er det viktig å tolke i samsvar med internasjonal folkerett. Med bakgrunn i Palermoprotokollen artikkel 3b om at samtykke er irrelevant og formålet med protokollen (her å straffe handel med kvinner), samt offerperspektivet denne fremmer, vil det å være prostituert i seg selv disponere for å bli utnyttet og befinne seg i en sårbar situasjon. Gode grunner kan tale for å ha med dette momentet i en samlet vurdering ved tolkningen av begrepet ”misbruk av sårbar situasjon.”

Norsk rett må tolkes i tråd med Palermoprotokollen.

I NOU 2003: 31 er prostituerte kvinner nevnt under kategorien ”andre særlig sårbare grupper” (NOU 2003: 31, avsnitt 5.1.3.8).

Man kan spørre om reelle hensyn underbygger at de estiske kvinnene havnet i en sårbar situasjon da de kom til Norge. Kvinnene måtte gi fra seg pengene de tjente til hallikene, de kunne ikke norsk, de ble underlagt sosiale restriksjoner, de kjente ingen og visste ikke noe om hjelpeapparatet i Norge. En samlet vurdering er avgjørende.

⁷¹ 05-011620MED-TRON s. 17

Palermoprotokollen, lovens ordlyd, forarbeider samt reelle hensyn har størst vekt som rettskildefaktorer her. Sett i samsvar med Palermoprotokollens formål, å beskytte ofrene, vil begrepet først og fremst måtte tolkes i det konkrete tilfellet ut fra den reelle situasjonen. Det vil være opp til domstolene å trekke opp grensegangen i fremtiden vedrørende tolkningen av begrepet utnyttelse av ”misbruk av sårbar situasjon”.

6.4.4 Eksemplifisering: ”fange bak åpne dører?”

Av rapporten ”Crossing Borders” fremkommer det at direkte fysisk makt ikke er den viktigste måten kvinner utsatt for prostitusjon og menneskehandel kontrolleres på. Eksempelvis nevnes maktbruk i form av innestengning og vold samt en gradvis endring av egne grenser for hva kvinner i en slik situasjon er villig til å gjøre. Det eksisterer mange former for manipulasjon og tvang som bakmenn og halliker kan anvende for å kontrollere kvinner og utnytte deres prostitusjon.

I dommen fra Oslo tingrett på side 22 er forholdet mellom kvinnene og bakmennene beskrevet slik at jentene var fullstendig undergitt han (Ludvigs) og hans medarbeideres kontroll: ”de kunne ikke avslutte prostitusjonsvirksomheten og de kunne ikke bevege seg fritt.” De var i så fall truet med brutal gjengjeldelse mot dem selv og deres familie. Her går det klart frem hvilke mekanismer som eksempelvis kan være en del av makt- og kontrollmidler i forhold til utøvelse av vold trusler. Man kan også vise til adferd og mekanismer etter Duluth-modellen.⁷² Med makt og kontroll som kjerne viser modellen til en rekke midler menn kan anvende ved voldsutøvelse, eksempelvis bruk av tvang og trusler, følelsesmessig mishandling, bruk av økonomisk makt, bruk av maskuline fordeler og bruk av isolasjon. I tilfeller av handel med kvinner har denne modellen overføringsverdi for å illustrere voldsutøvelsen disse kvinne kan være utsatt for.

⁷² NOU 2003:31-Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner.

Selv om handel med kvinner etter ordlyden vanligvis ikke går inn under ordlyden ”nære relasjoner”, kan modellen være nyttig for å illustrere at kvinner som er utsatt for vold opplever mange av de samme mekanismene.

6.4.5 "Stockholmsyndromet"

I forbindelse med ovennevnte momenter må "Stockholmsyndromet" trekkes frem for å belyse en mekanisme som kan være aktuell i forhold til kvinners sårbarhet og utsatthet vedrørende vold og trusler, kvinners sårbare situasjon. I dommen fra Oslo tingrett nevnes denne tilstanden i forbindelse med forholdet mellom tiltalte og fornærmede.⁷³

Fenomenet er oppkalt etter en av Sveriges mest oppsiktsvekkende kriminalsaker vedrørende et gisseldrama i Stockholm 23. august 1973.⁷⁴ Man kan beskrive fenomenet som en psykisk tilstand der gjerningsmannen og offeret knytter følelsesmessige bånd og det oppstår en forvrengning av virkeligheten.

De samme psykologiske mekanismene kan være aktuelle i forholdet mellom overgriper og offer med hensyn til kvinnehandel. Dette kan være en ren overlevelsesstrategi.⁷⁵

Offeret kan identifisere seg med overgriperen, og det kan skapes bånd mellom offer og overgriper da gjerningsmannen kan fremstå som en slags velgjører. I tilfeller av kvinnehandel kan det tenkes at gjerningsmannen sørger for mat, utstyret kvinnen med rekvisitter (kondomer etc.) samt "passer på dem", dvs. vokter dem. Kvinner som er innesperret på denne måten, kan etter å ha blitt "psyket ned" føle at de er i et slags "psykologisk fengsel". Etter at offerets identitet er brutt ned med trusler og vold, kan denne tilstanden oppstå. I saken i Oslo tingrett fremgår det på side 23 at det i dette tilfellet tilsynelatende var utvist "stor profesjonalitet i denne nedbrytingen".

De fornærmede kvinnene hadde her forklart at til tross for at gjerningsmannen ikke fysisk var tilstede til enhver tid, og de faktisk hadde anledning til å rømme, følte de en frykt som sannsynligvis har virket som et "psykologisk fengsel".

Denne mekanismen kan være meget relevant ved tolkningen av i hvilken grad kvinner utsatt for menneskehandel er underlagt gjerningsmenn og deres ulike former for kontroll og vold. At det i noen tilfeller kan utvikle seg et slags kjæresteforhold eller annet intimt forhold mellom offer og gjerningsmann, kompliserer forholdet ytterligere. Vold og "kjærlighet" kan være sammenvevd.

⁷³ 04-037017MED-OTIR/03 s.23

⁷⁴ <http://www.shubiworld.com/encyclopedia/S/Stockholmsyndrom/>

⁷⁵ Bekreftet av voldsforsker Ragnhild Bjørnebekk, telefonsamtale 05.04.2005

6.4.6 "Annen utilbørlig atferd"

Som et slags "samlebegrep" ved siden av de snevrere alternativene "vold", "trusler" eller "misbruk av sårbar situasjon", kan det å utnytte eller forlede noen ved "annen utilbørlig atferd" til prostitusjon, andre seksuelle formål eller tvangsarbeid falle inn under bestemmelsen om menneskehandel i straffeloven § 224. Vilkårene er alternative. Etter ordlyden må begrepet tolkes vidt. I praksis er ikke begrepet tolket generøst. I henhold til forarbeidene⁷⁶ vil eksempelvis det å lage falske ekteskaps- eller arbeidsannonser for å lure en person inn i prostitusjon eller tvangsarbeid rammes av vilkåret "annen utilbørlig atferd". Typisk vil det å lokke kvinner til Norge på falske premisser falle inn under dette alternativet i straffebestemmelsen.

Begrepet "deft bondage" beskriver at en person har satt seg i gjeld til kriminelle for å komme til et annet land. Vedkommende kan lett komme i en sårbar situasjon og bli misbrukt. Forarbeidene nevner "deft bondage" som et eksempel på en handling hvor eksempelvis en person utnytter en annen gjennom utilbørlig atferd.⁷⁷ Man kan tenke seg at en person tar seg illegalt til et annet land og lever uten identitetsdokumenter.⁷⁸ Tilgangen på sosiale velferdsordninger er meget begrenset, og veien til et illegalt arbeidsmarked er kort. Videre viser forarbeidene til at fattige mennesker kan bli tilbudt arbeid i en fabrikk i et annet land. Fordi arbeidsgiveren har betalt reisen, står arbeidstakeren allerede i gjeld til vedkommende. Ettersom lønnen vanligvis er svært lav, og siden arbeidsgiver trekker fra kost og losji, vil dette medføre at arbeidstaker er bundet til å arbeide lenge før han har anledning til å disponere over det han tjener og komme seg ut av arbeidsforholdet. Ved et slikt tilfelle kan arbeidstakeren bli "fanget" i en situasjon det er meget vanskelig å komme ut av. I realiteten vil en kvinne som er utsatt for såkalt "deft bondage" være fanget i et nett spunnet av en eller flere bakmenn. I dommen fra Trondheim tingrett nevnes "deft bondage" på side 18. Begrepet nevnes i forbindelse med at en av de fornærmede kvinnene (Triin) vurderer om de kunne avslutte når de ville, også dersom de hadde minus i regnskapet. Fornærmede ytrer at noe slikt ville være "ekstremt" for hennes del. Dette kan ses i sammenheng med "deft bondage".

⁷⁶ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s.97-98

⁷⁷ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s.98

⁷⁸ Viser til mail fra politiinspektør Frank Sandsund, leder av Utlendingsavdelingen i Kripas

For øvrig nevnes i samme dom at dersom kvinnene ikke hadde noen kunder, opparbeidet de gjeld som ville bli trukket i fra i sluttoppgjøret. Her vil det faktisk være mulig å skylde penger fremfor å ha penger til gode i sluttoppgjøret. Ved at kvinnen kan ha en fiktiv gjeld til bakmannen, må hun arbeide lang tid for å komme seg ut av forholdet. Da bakmannen kan trekke fra kost og losji, samt at kvinnen mottar kun en liten del av det hun i realiteten tjener, kan forholdet gå inn under begrepet ”utilbørlig atferd”.

6.5 Handling

6.5.1 ”Utnytter”

Et av handlingsalternativene i straffebudet er ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnytte en person til prostitusjon, andre seksuelle formål eller tvangsarbeid. Etter en språklig forståelse og ut fra forarbeidene⁷⁹ forstås begrepet ”utnytter” slik at en person bruker en annen for å oppnå en fordel for seg selv. Typisk vil dette innebære en økonomisk fordel, men ikke-økonomiske fordeler omfattes også. Eksempler på ikke-økonomiske fordeler kan være status, sex, gjentjenester eller annet med nytteverdi. Av forarbeidene⁸⁰ fremgår det at kjernen i begrepet er at personen faktisk blir utnyttet, eksempelvis til prostitusjon. Hvordan vedkommende kom inn i situasjonen, skal være uten betydning. Grensen vedrørende hva som ikke er utnyttelse, men frivillig deltakelse, må trekkes av domstolene. Hovedpoenget må være at personen skal kunne slutte når vedkommende selv ønsker det. Kvinner som av forskjellige årsaker har valgt å gå inn i prostitusjon, kan allikevel bli utnyttet i henhold til bestemmelsen og dermed være offer for menneskehandel. Som eksempler på hva som rammes av straffebestemmelsen, kan man forestille seg at en hushjelp eller ”sexslave” verken får utbetalt lønn eller kan slutte når vedkommende selv vil.

I dommen fra Trondheim tingrett er det på side 18 uttrykt at begrepet ”utnytte” må bety faktisk utnyttelse. I denne saken er konklusjonen fra rettens side at det ikke er ført bevis for at slik utnyttelse foreligger. Retten frifant de tiltalte på bakgrunn av at de mente jentene prostituerte seg frivillig. På side 15 i dommen sier retten at kvinnene tok

⁷⁹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s.97

⁸⁰ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s.61

beslutningen om å prostituere seg ”i full frivillighet”. Kvinnene ble verken truet eller presset til å selge sex. Det sentrale poenget var at kvinnene hadde fått et tilbud. Da tilbudet ikke var et ”mafiosø tilbud” som innebar press, fastslår retten at kvinnene ikke ble utnyttet.

Igjen kan Palermoprotokollen 3b trekkes inn som et tolkningsmoment. Samtykke er irrelevant. Utnytting med hensyn til prostitusjon og misbruk av sårbar situasjon kan dermed tenkes å foreligge uten at tvang er et vilkår. Etter artikkel 3a og 3b i Palermoprotokollen er alle som er offer for menneskehandel beskyttet såfremt vilkårene for utnyttelse er til stede. Spørsmålet i forhold til om en handling kan falle inn under bestemmelsen om menneskehandel er om det foreligger utnyttelse eller forledelse til prostitusjon, andre seksuelle formål eller tvangsarbeid ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd. Det må vurderes skjønnsmessig ut ifra en helhetsvurdering der de reelle forholdene og summen av disse er avgjørende (se avsnitt 6.3.4).

6.5.2 ”Forleder”

Ved siden av alternativet ”utnytte” rammer bestemmelsen alternativt den som ”forleder en person til å la seg bruke” til de nevnte formål (litra a og litra b) ved bruk av vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd.

Ved en naturlig språklig tolkning av begrepet forstår man det at en person overtaler eller lurer en annen til noe vedkommende ellers ikke ville vært med på. Man kan tenke seg bakmenn som ikke direkte utnytter kvinner som er utsatt for menneskehandel, men forleder dem til å reise til et annet land for deretter å henvise dem til andre som står for selve utnyttelsen. Det kan også tenkes tilfeller hvor den som forleder kvinnen også utnytter henne. Når alternativet ”forlede” har selvstendig betydning som straffalternativ, nevner forarbeidene⁸¹ at dette innebærer en psykisk påvirkning som fører til at den som blir ”forledet” blir ført bak lyset, lurt eller overtalt til noe han eller hun ellers ikke ville vært med på. Det er i samsvar med ordlyden. Det at noen blir lurt inn i en

⁸¹ Ot. prp. nr. 62 (2002-2003) s.97

tvangssituasjon, kan være aktuelt etter lovbestemmelsen. En utenlandsk kvinne har for eksempel svart på en ”ekteskapsannonse” og tror hun skal reise til Norge for å inngå ekteskap med en norsk mann. Dersom kvinnen ender opp i prostitusjon, eksempelvis et bordell, er hun blitt forledet.

Grensedragningen mellom forledelse og utnyttelse er ikke helt klar.

Man kan tenke seg at eksempelvis mannen som stod for den fiktive ekteskapsannonse, ikke kan gjøres strafferettslig ansvarlig med hensyn til selve utnyttelsen. Her kan man anse vedkommende for å være en bakmann som har deltatt i forledelsen.

En kvinne kan vite at hun skal jobbe med sex i den forstand, men tro det er snakk om for eksempel erotisk dans eller massasje. Dersom hun faktisk må arbeide med prostitusjon, har hun blitt forledet.

Ordlyd, forarbeider og reelle hensyn taler for at det i en helhetsvurdering blant annet må legges vekt på argumentet om det foreligger en psykisk foreteelse og om offeret har blitt lurert til noe vedkommende ellers ikke ville ha vært med på. Formålet i Palermoprotokollen, å beskytte offeret, må også her være et relevant moment ved tolkningen. Spesielt aktuell kan bestemmelsen være ved bakmenn som ikke rammes av alternativet ”utnytter”.

6.6 Formål

6.6.1 ”Prostitusjon”

Et av de formålene utnyttelsen eller forledelsen kan ha, er prostitusjon, jf. straffeloven § 224, første ledd litra a. Her må begrepet forstås på samme måte som etter straffeloven § 202 tredje ledd. Her er begrepet nærmere definert. Jeg viser til tidligere definisjon i avsnitt 1.2. Både frivillig prostitusjon og tvangsprostitusjon kan være aktuelt.

I dommen fra Trondheim Tingrett trekker retten paralleller mellom prostituerte og bussjåfører for å belyse at arbeidsforholdene til kvinnene som prostituerte seg ikke er verre enn det som er vanlig i andre bransjer. Som nevnt i forbindelse med ”misbruk av sårbar situasjon” (se avsnitt 6.3.4) normaliserer retten prostitusjon ytterligere ved å fastslå at man ”må” utføre arbeidet på tilvist arbeidssted. Bussjåfører ”må gi fra seg” billettene. Lønnen kan være på akkordbasis: høy eller lav. Videre fremgår det av

domsavsigelsen at også akkordlønn utbetales porsjonsvis. Dessuten mener retten at man må tåle restriksjoner i mange bransjer av hensyn til utførelsen av jobben. Man må regne med å bli isolert når man har valgt å arbeide i et fremmed land, særlig hvis man ikke behersker språket, jf. avsnitt 3.2.

I Rt 1999 s. 763 sier Høyesterett at prostitusjon ikke er arbeid. Dette gjelder i forhold til krav om arbeidstillatelse. Rettstilstanden på området er klar. Prostitusjon er ikke å anse som arbeid etter norsk rett. I Norge defineres prostitusjon som et sosialt problem og reguleres ikke av lovverket.

6.6.2 "Andre seksuelle formål"

Det andre alternativet i straffeloven § 224 første ledd litra a er å utnytte noen til å utføre "andre seksuelle formål". Dermed rammes ikke den seksuelle handlingen i seg selv. Bestemmelsen kan anvendes ved siden av andre bestemmelser knyttet til for eksempel seksualforbrytelser.

6.7 Samtykke

Samtykke som straffrihetsgrunn er ikke uttrykkelig regulert i ordlyden i straffeloven § 224. Dette skiller seg fra Palermoprotokollen artikkel 3b, hvor det er nedfelt at samtykke fra et offer for menneskehandel skal være irrelevant dersom noen av tvangsmidlene nevnt i definisjonen er anvendt. Samtykke fra offeret er uten betydning for gjerningspersonens straffansvar.

I forarbeidene⁸² til straffeloven § 224 fremgår det at fordi straffebudet rammer svært ulike handlinger og situasjoner, bør det ikke reguleres direkte i lovteksten at samtykke fra den fornærmede ikke fritar for straff. Videre er begrunnelsen at kjernen i gjerningsbeskrivelsen er utnyttelse til visse formål. Det innebærer at "dersom domstolen finner at noen har blitt utnyttet, ligger det i dette at vedkommende ikke reelt sett har samtykket til de handlinger han eller hun har blitt utsatt for". Et samtykke vil ikke ha straffriende virkning dersom det ikke er gitt fritt og utvunget. Det følger av dette at et

⁸² Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 61

samtykke til utnyttelse ikke er noe reelt samtykke. Dette er i tråd med Palermoprotokollen artikkel 3b om at kvinnens samtykke er uten betydning ved de former for menneskehandel som følger av bestemmelsen.

Imidlertid er sannsynligvis begrepet litt ”svakere” fremsatt i norsk strafferett. Uansett er Palermoprotokollen artikkel 3b bindende og nasjonal strafferett må tolkes i tråd med dette. I dommen fra Trondheim tingrett fremgår det ikke direkte hvordan retten ser på spørsmålet vedrørende samtykke. På side 15 i dommen uttaler retten at kvinnene tok beslutningen om å prostituere seg i ”full frivillighet”. Videre fremhever retten at det var intet ”mafjøst tilbud” med et innebygget press. Kvinnene valgte selv i en situasjon de ”sto fritt til å velge annerledes” i henhold til opplysningene i dommen.

6.8 De lege ferenda -signaleffekten

Retten får i dommen fra Trondheim tingrett på side 11 forklaring fra en av bakmennene om at han anser seg som en ”gründer”. På side 17 i dommen fremgår det at retten mener samme bakmann har drevet et ”enmannsforetak”, eventuelt et tomannsforetak sammen med en av de tiltalte gjerningsmennene i saken. Retten kaller beskjeftigelsen for ”forretningsidéen” da det ble ”hyrt inn kvinner og inngått muntlige arbeidsavtaler med dem”.⁸³ Samtidig anser retten på side 17 i dommen at prostitusjon er et arbeid (jf. avsnitt 6.5.1.1). Videre anser ikke retten det for å være ”verre” å arbeide som prostituert enn som bussjåfør eller å arbeide i andre bransjer. Når konklusjonen i dommen er at de tiltalte frifinnes for menneskehandel, kan man stille spørsmål om hvilken signaleffekt dommen vil ha. Når en bakmann kan anse seg som en ”gründer” som driver et ”enmannsforetak” og samtidig har hatt et utbytte på omtrent 2 millioner kroner ved kvinnenens prostitusjon⁸⁴, skal det godt la seg gjøre at gjerningsmannen ikke føler seg som Norges ”smarteste forretningsmann”.

Imidlertid har begrepsfortolkningen man foretar, avgjørende betydning for hvilket resultat man kommer til samlet sett. Jeg mener ovennevnte begrepsbruk, spesielt sett i sammenheng med resultatet, taler for at retten nærmest anvender smutthull i loven. Det er ikke i tråd med verken ordinær rettskildelære eller internasjonale forpliktelser å se

⁸³ 05-011620MED-TRON s. 17

⁸⁴ 05-011620MED-TRON s. 3

bort i fra Palermoprotokollen ved tolkningen av straffeloven § 224. Her kan rettens ordbruk etter min mening tale for at de anser forholdet for å være kjøp og salg av kvinnene. Siden kvinnene ikke har sagt de har blitt utnyttet, kan de ikke etter rettens mening være utsatt for menneskehandel. Men de ser helt bort fra at samtykke er irrelevant i henhold til Palermoprotokollen artikkel 3b. Videre mener retten jentene foretrakk tilværelsen som prostituert i Trondheim. For at ikke bevisbyrden skal ligge på et mulig offer for menneskehandel, fremgår det av Palermoprotokollen artikkel 3a at kvinner som er utsatt for slik handel, er ofre og ikke kriminelle. Videre tar retten utgangspunkt i en definisjon av prostitusjon som arbeid. Det er som ovennevnt ikke i tråd med gjeldende rett. Tilslutt tolker retten uttrykket ”misbruk av sårbar situasjon” i henhold til at prostitusjon er et yrke jentene selv har valgt. Retten ser ikke hen til at jentene kan ha blitt økonomisk utnyttet. I henhold til Palermoprotokollen og forarbeider er det den reelle situasjonen som er avgjørende. En helhetsvurdering må til. Siden lovverket er et av de absolutt viktigste uttrykk for hva vårt samfunn aksepterer, vil domstolenes avgjørelser på området være meget viktige. Dommene som blir avsagt danner grunnlag for fremtidige presedens. For å nå målet i henhold til Palermoprotokollen, er det viktig at domstolene tolker gjeldende rett i samsvar med konvensjonen vi har ratifisert, samt gjenkjenner tilfeller som kan rammes av bestemmelsen om menneskehandel i straffeloven § 224. Et for stort sprik mellom domstolenes tolkning og internasjonale forpliktelser, kan lede til at tilliten til domstolene svekkes. Min mening er at straffeloven § 224 sannsynligvis skal ha en viss avskrekkende effekt på eventuelle gjerningsmenn i forhold til handel med kvinner. Med bakgrunn i ovennevnte sak, er det faktisk mest avskrekkende for kvinnene som har prostituert seg. Signalene i forhold til gjerningsmennene er at risikoen ved eventuell handel med kvinner er liten, fortjenesten er svært høy og deres handling er ikke kriminell. Siden kvinnene som har prostituert seg i ovennevnte dom ikke gjenkjennes som mulige offer, fremstår de nærmest som lykkejegere med ønske om å arbeide i et annet land. Det ser ut til at loven om tilbud og etterspørsel av mennesker i forretningsøyemed gjelder, snarere enn § 224 i straffeloven om menneskehandel. Ved normal tolkning av gjeldende rett, kan man ikke late som om noe ikke eksisterer ved å kalle det noe annet enn det i realiteten er. Et viktig moment i nasjonal rett kan være å utdanne dommere og administrative myndigheter i internasjonal strafferett. Dermed kan

man sikre at de virkelige mekanismene for å beskytte ofre for blant annet menneskehandel eksisterer og gjøres gjeldende.

Mye tyder på at handel med kvinner er et utslag av blant annet aspektet om at de mangler makt over sine liv og sin egen virkelighet. Et annet synspunkt er at gjensidig respekt neppe kan være lett å oppnå når menn kan kjøpe kvinner. Motsatt kan kvinner vanskelig respektere menn som er villige til å kjøpe, og i visse tilfeller misbruke, kvinner som en vare.

7 Sammenfatning

7.1 Oppsummering

I gjeldende nasjonal rett vedrørende handel med kvinner er det tatt viktige skritt i retning av å ivareta viktige menneskerettigheter. Ved å ratifisere Palermoprotokollen har Norge også forpliktet seg til å etterleve denne. Politisk og rettslig har regjeringen ved handlingsplanen vedrørende handel med kvinner tatt forpliktelsene på alvor. Rent strafferettslig har det gitt seg utslag i straffeloven § 224. Norge inngår i et bredt partnerskap internasjonalt. Ved tolkningen av nasjonale bestemmelser er det viktig å forholde seg til relevante internasjonale normer, som er en del av strafferetten. En svakhet ved Palermoprotokollen kan være at den ikke har en global instans, som kan fjerne eventuelle lovgivningsmessige eller andre smutthull nasjonalt forpliktete land er så rik på. Nasjonalt gjenstår mye rent praktisk vedrørende gjeldende rett ved handel med kvinner. Lovbestemmelser må omsettes i praksis innenfor rettsvesenet for å ha en effekt. Det vil være opp til nasjonale domstoler å fastsette nærmere standarder og innhold med hensyn til tolkningen av straffeloven § 224. Mest sannsynlig vil den norske tilnærmingen i økende grad måtte forholde seg til internasjonale vedtak, eksempelvis i FN.

8 Litteraturliste

BØKER

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*. 4.utg. 4.opplag. Universitetsforlaget 1997.

Andenæs, Johs. *Spesiell strafferett*. 3.utg. 2.opplag. Universitetsforlaget 1997.

Bales, Kevin. *Disposable people. New slavery in the global economy*. University of California Press 1999. Berkeley/ London.

KARNOV 1 1996. *KARNOV Norsk kommentert lovsamling*. Hovedredaktører Lødrup, Kaasen og Tjomsland. Karnovs forlag AS 1996.

Moustgaard, Ulrikke og Brun, Henrik. *Kroppe over grænser. Når kvinner handles til Danmark*. Informations Forlag 2001. København.

Møse, Erik. *Menneskerettigheter*. 1.utg. 2.opplag. Cappelen Akademisk Forlag 2002.

Månsson, Sven-Axel. *Bordell Europa*. Karléns Brevtryck AB 1993. Stockholm.

Slettan, Svein og Øie, Toril Marie. *Forbrytelse og straff*. 1.utg. Tano Aschehoug 1997.

ARTIKLER MV.

Sandvik, Kristin Bergtora. *Handel med kvinner som menneskerettighetsbrudd*. Institutt for offentlig retts skriftserie. Nr. 7/ 2003.

Traavik, Kim. *Den moderne slavehandelen*. Kronikk. Dagbladet 21.10.2003.

LOVREGISTER

Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 (straffeloven)

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30

FORARBEIDER

JD- Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) Om Endringer i Straffeloven

JD- Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv.

DOMSREGISTER

Høyesterett:

Rt 1999 s. 763

Tingrett:

Oslo tingrett, avsagt 15.02.2005, 04-037017MED-OTIR/03

Trondheim tingrett, avsagt 01.04.2005, 05-011620MED-TRON

Annen rettspraksis:

Svea hovrätt, avsagt 23.06.2003, B 2831-03

HANDLINGSPLANER OG RAPPORTER

Handlingsplan mot handel med kvinner og barn, 12.02.2003.

FAFO, Crossing Borders. An Empirical Study of Transnational Prostitution Trafficking in Human Beings, 08.03.2004.

Beijing Platform of Action 1995.

INTERNASJONALE KONVENSJONER

Verdenserklæringen 1948, Universal Declaration of Human rights, 1948.

Menneskehandels- og prostitusjonskonvensjonen av 1949, The UN-convention for the Suppression of the traffic in persons and of exploitation of the prostitution of others, 1949.

FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) 1966, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1966.

FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) 1966, International Covenant on Civil and Political Rights, 1966.

Kvinnekonvensjonen, 1979, The UN Convention on the Elimination of All forms of Discrimination against Women, 1979.

Konvensjonen mot organisert kriminalitet 2000, The United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 2000.

Palermoprotokollen 2000, Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations Convention against Transnational organized crime, 2000.

INTERNETTRESSURSER

FN <http://www.un.org>

CEDAW <http://cedaw.com>

CATW <http://catwinternational.org>

IOM <http://www.iom.ch>

Human Rights Watch <http://hrw.org>

Departementene <http://www.odin.dep.no>

FAFO <http://www.faf.no>

ProSentret <http://www.prosentret.no>